

8.
szám

Kárókatona

2010.
augusztus

Szerkesztik a Magyar Írószövetség Íróiskolájának hallgatói

VARGA KRISZTA	Hívös	2
KÓSA SÁNDOR	Montevideo.....	3
HAMANA ZSOLT	A kiválasztott.....	10
BÁCSI ISTVÁN	A Hold hídján	13
	A felesleges ember egy napja	15
KATEDRA		
AMBRUS LAJOS	Eldorádú <i>μῦθος</i>	19
VENDÉG		
PETI ZSOMBOR	Mit.....	46
	Mogadishu, 1993.....	47

VARGA KRISZTA

Hűvös

Isten hidege gyöngyöz gerincemen.

Isten hidege lehel határokat nekem.

Csontom csontja, szikláiba épül a méz csípőmből egyszer.

Csontom csontja, medencémben hullámszik a Vörös-tenger.

Felhőbe nyomja arcomat, pufók habcsókok képemen,

hegyen lakom, kilátást ad s tükröt ámulni énelem.

KÓSA SÁNDOR

Montevideo

In memoriam Onetti

Mentem tovább, az elveszett harmóniát kutatva, felidéztem a régi rendet, az örök jelen légkörét, amelyben az ember kiléphet önmagából, elfelejtheti a régi törvényeket, és nem öregszik meg.

J. C. Onetti: *La vida breve*
(Rövid az élet)

A szédüléssel kezdődött. Molly este, lefekvéskor elmesélte, mi is történt. „A november végi meleg napsütést kihasználva, lementünk a parkba. A gyerekkorodról meséltél, mint az utóbbi napokban mindig. Hirtelen elhallgattál, tíz percig némám ültél mellettem. Aztán olyan mozdulatot tettél, mintha legyenek hessegetnél az arcod elől. El akartalak kapni, de már késő volt. Lecsúsztál a padról, és elterültél a földön.”

Dr. Xavier kérdésére csak annyit tudtam mondani, hogy forogni kezdett velem a világ, a rekeszizmomban szorító fájdalmat éreztem, és az utolsó, amire emlékeztem, egy akusztikus élmény volt, a sétányon közeledő óvodások vidám csivitelése. A padon tértem magamhoz, Molly és az óvónő kétoldalról támogattak, nehogy eldőljek.

Dr. Xavier mellett az szólt, Molly szerint, hogy közel lakik, és, hogy a feltételezése szerinti betegségem spe-

cialistája, vagyis szívgyógyász. Már többször találkozott vele a környék kisebb üzleteiben, de leginkább az egy sarokra lévő kávézóban, ahol nagy csésze tejeskávét szokott inni *empanadasszal*, és minden alkalommal volt nála egy könyv, amit elmélyülten olvasott. Mollynak általában nem okozott nehézséget a kapcsolatteremtés, de a doktor elegánsan távolságtartó magatartása óvatosságra készítette. Ezúttal azonban nem mérlegelt, becsöngetett, és olyan hamar értek vissza, hogy azt kellett feltételeznem, alaposan megfuttathatta szegény doktort.

Dr. Xavier második kérdésére, hogy ezután mi történt, először nem tudtam mit mondani, mert miután magamhoz tértem, már nem történt újabb kellemetlenség, hacsak az nem, hogy rá akartam gyújtani, pusztán megszokásból, egy cigarettára, de Molly erre olyan hevesen reagált, amire nem számítottam. Ő általában, ha meg akart győzni valamiről, célt mindig szép szóval és türelemmel ért, de most kikapta kezemből a dobozt, hogy bedobja a legközelebbi szemétkosárba, és közben kiabálni kezdett, egyetlenegy szót, mégpedig azt, hogy nem! Normális hangon kezdte, aztán hirtelen, a másodperc egy töredéke alatt rájött, hogy én mit is akartam tulajdonképpen csinálni, dohányozni!, ami ezt az egész kalamajkát okozta, egyre mérgesebb lett, indulata önmagát fokozta, odáig, hogy sikított, az történt, ami a szaxofonistával történik, amikor 'túlfújja' a hangszerét, a hang elveszíti eredeti magasságát, összevevicsús-

kálni kezd, majd, a levegő elfogytával, rendszerint egy felfelé menő glisszandóban elhal, ahogy történt akkor ez Molly hangjával is. Miközben ezeket mondtam a doktornak, lehetőleg ügyelve arra, hogy érthetően fejezzem ki magam, talán a közeledő újabb rosszullét jeleként egy eddig ismeretlen szimptóma jelentkezett. Az ablakon beömlő éles fény színe és állaga megváltozott, tompább lett és ködösebb. A doktor arca megint magára öltötte azt a koncentrált figyelemre utaló arckifejezést, amit a történetem előadása közben, talán pihenésképpen odahagyott, bár ez az ellazult arc némi méltatlankodást fejezett ki, de csepp türelmetlenség se volt benne, egyszerűen nem volt hozzászokva, hogy egy beteg nem szorítkozik kizárólag a tünetek egzakt leírására, hanem felelőtlenül összeviszza fecseg. Miközben ennek az arcnak a színeváltozásán töprengtem, megkért, hogy dőljek hátra az ágyon, és hogy mostantól kezdve meg se szólaljak, csak lélegezzek mélyeket.

Mintha egy szellemvasútra ültem volna fel, mely körbehalad, és olyan megállói lennének, mint általános rossz közérzet, émelygés, étvágytalanság, légszomj, szorító fájdalom. Két hónapig feküdtem egy városzéli klinikán.

A taxiban hátul ültünk, Molly tőlem jobbra, néztük az elsuhanó házakat, Madrid *CaCarabanchel* negyedén haladtunk át, nemsokára beértünk a belvárosba,

ahol hektikus rángásokkal tudtunk csak előrejutni. „Mindent megbeszéltem a doktorral, elvállalta az utókezelést, és a gyógyszerbeállításodat is. Nem lesz egy rövid folyamat, arra fel kell készülnöd, de utána minden úgy megy majd, mint régen.” Itt egy kicsit elbizonytalanodott a hangja, nem szeretett füllenteni. Kivett a táskájából egy bombont, és szokásom ellenére én is kértem egyet, a cigaretta helyett, ami még mindig nagyon hiányzott, de ezt nem mondtam neki, mert még nem tudatosult bennem, hogy összefüggés van a rosszullét és a cigarettaszívás között. Kihámozta az aranyszínű papírból a csokoládét, átadta, vigyázva, hogy ne érjek hozzá, mert az hamar olvad, és maszatos lesz a kezem, és tudja, hogy azt nem szeretem. Ráfordultunk a *Granviára*, itt egy kicsit meglódukt a kocsisor, és Molly, aki úgy látszik, otthon már nem akart foglalkozni a doktorral, még átadta azokat az információmorzsákat, amit megtudott róla, hogy Párizsban született, és spanyolt nőt vett feleségül, aki tavaly halt meg, hogy erről nem szeret beszélni, amit Molly meg is ért. A kiszálláskor a járdán megszedültem, nem vette észre, mert éppen a taxist fizette ki. Utána a kulcsát ke-reste, és ahogy velem sokszor előfordul mostanában, kimondtam hangosan azt, amire éppen gondoltam. „De jó lenne elmenni *Segoviába*, még sohasem voltam ott.” Molly rám nézett elégedetten, mert tudta, hogy ez jó jel, siettetni akarom a gyógyulást.

Dr. Xavier hetente háromszor látogatott meg, mindig délelőtt tíz órakor. Ahogy múlt az idő, egyre jobban beavatott a betegségem természetébe, mert úgy gondolta, jobb együttműködésre tud készíteni, ha én is értem, hogy mit miért csinál, és annak mi lesz a következménye. A vizsgálatok alatt továbbra sem engedett a szigorból, a már jól ismert módon koncentrált, hogy ne szalasszon el semmit a bekövetkező változásokból. Hosszú és fáradtságos munkába került, míg megtalálta a megfelelő gyógyszereket.

Tavaszból végén a vizsgálatok időtartama lerövidült, a beszélgetések meghosszabbodtak, és Molly addig meszterkedett, amíg a doktor ott nem maradt ebédre. Egy alkalommal lemezeket hallgattunk a vizsgálat után, feltettem a *Rhapsody in Blue*-t, „Na, itt van a maga híres glisszandója!” mondta, ahogy meghallotta a darab ismert bevezető részét.

Ebéd közben egyre többször beszéltünk Montevideóról, a doktor kíváncsi lett az ottani életünkre, és egyszer csak feltette a kérdések kvintesszenciáját, hogy tulajdonképpen miért is jöttünk el onnan, ha ilyen jól éreztük ott magunkat. Molly éppen a tortánál tartott, a villa megállt a kezében és rám nézett. „Vegyem még ebből a süteményből!” mondta a doktornak, hogy időt nyerjünk. Aztán, miután látta, hogy velem nem jut semmire, önzéletesen a doktorhoz fordult. „Nézze, tizenhét éve, amióta eljöttünk Montevideóból, ezt a kérdést ad acta tet-

tük, ami nem helyes, tudom, mert én is azt tartom, hogy mindent meg kell beszélni, de ez egy nagyon zavaros és pikáns ügy, kérdezze talán a páciensét.” És hogy felindultságát egy kicsit levezesse, a villával, mintha fegyver lenne, felém bökött. A doktor mindent értett, mert neki több titkolnivalója akadt, mint nekünk.

Egy hét múlva, a nyolcvanharmadik születésnapomon, vártuk, hogy a doktor megérkezzen, én a könyvtárszobában nézegettem, Molly a konyhában készítette az ebédet. Hiába hívtuk meg az esti összejövetelre, csak az ebédmeghívást volt hajlandó elfogadni. Molly azt a nem eredeti megjegyzést engedte meg magának, hogy az ember öregkorában már nem ismerkedik annyira, az utolsó szót nyomatékkaletette. Nyugtalan lettem, és fel-alá kezdtem járkálni a könyvtárban, végül levettem a *Martín Fierrót* a polcról. Megpróbáltam beleolvasni, de nem ment, letettem az asztalra.

Az *Anda* szerkesztőségében tartóztattak le, anynyi időm volt, hogy Ramirónak átadjam a teendőket. A vádat a rendőrségen ismertették, a lapomban megjelent egyik kritikám váltotta ki a hatóság rosszallását. Mindenféle jogi eljárást mellőzve pár nap múlva elszállítottak egy börtönbe, Montevideo külvárosába. Teljes elszigeteltségbe kerültem, megfosztva a levélírás és telefonálás lehetőségétől.

Közvetlenül a hetvenhármas őszi chilei események után voltunk, a börtönbeszélgetések e körül forogtak, s hogy nálunk meddig fognak elfajulni a dolgok.

Három hónap után, január végén, váratlanul hívtak a parancsnoki irodába, ahol közölték, hogy holnap hajnalban, öt óra előtt, szabadon bocsátanak. Csak akkor hittem el, hogy valóban kiszabadulok, amikor megengedték, hogy telefonáljak, Molly nem volt otthon, ezért Ramirót hívtam. Megbeszéltük, hogy a törzshelyünkön találkozunk. Mikor másnap fél hatra odaértem, Ramiro nagyméretű, kiszolgált Buickja már ott állt a vendéglő előtt.

A törzshelyünket Elíziumi Mezőknek hívtuk egymás között, az ostobán előkelősködő *Chez Nicolette* helyett, így hívták, azt hiszem, a tulaj feleségét. Az *Union* kerületben sétálgatva fedeztem fel a helyet, és rögtön beleszerettem, mert messze feküdt a belvárostól, egy előkeres villákkal körülvett nagy, egyenlő szárú trapéz alakú tér északi oldalán.

Vasárnap volt, a környék teljesen néptelen és csendes. Benyitottam, Ramiro a konyhából jött ki kezében a gözölgő kávéscsészékkal.

Még mindig a börtönben viselt sötét overaliban voltam, nem akartam vesztegetni az időt az átöltözéssel, a ruháim egy barna csomagolópapírban mellettem heverték. Amíg reggeliztem, Ramiro elmesélte, hogy Molly áttette

a székhelyét Buenos Airesbe, ott riasztotta az ismerőseit, és véleménye szerint szabadulásom a nagy nemzetközi felháborodással is összefüggésben lehet, állítólag a belügyminiszter „Ki a fasz ez az Onetti!” felkiáltással lökte le a leveleket az asztaláról, amit a titkárnője tett reggel oda, kint pedig a spanyol nagykövét várt kihallgatásra.

A tetszetős pletykák nagyra érdekeltek, tudtam, hogy kevés az időm. Felhívtam a kikötőt, az első hajó fél tízkor indul Buenos Airesbe. Utána jött a legnehezebb, megmagyarázni Ramirónak, hogy elmegyek innen. „Nem fogják hagyni, hogy szabadon írjak, azt pedig én nem viselem el. Madridban van egy pár ismerősöm, megpróbálom.” Miután a lapunkat még nem tiltották be, megbíztam írásban Ramirót, hogy vegye át a főszerkesztését.

A nagy ablaktábla mellett ültünk, és amikor át akartam neki adni az írást, láttam, mereven bámul ki az ablakon át a tér egy pontjára. Szemben, vagyis a trapéz hosszabbik alapjának közepén, egy hatalmas *ombú* fa állt, légyökörei áttörték a talajfelszínt, és oldalt elzárták a kilátást a kis utcára, amely a térről kivezetett. Messze voltunk, de jól láttam, hogy valaki kilép a légyökökerek mögül, ráfordul a vendéglő felé vezető járdára, és ekkor, a járásáról megismertem, mert senkinek másnak nem volt ilyen járása. Ramiro is belefelejtkezett a látványba. „A *La Plata* vidékének legszebb lánya”, mondta nagy átéléssel.

„Ide figyelj” megfogtam a karját, hogy ne nézze tovább, mert elképzeltem, hogy mit érezhet, „Egyelőre ne mondj neki semmit, majd kitalálok valamit. Fogtam a ruhámat és elindultam a konyha felé. Közben odaért az ablakhoz és egy pár lépést együtt tettünk meg, tudtam, hogy nem láthat meg, mert a sötétített ablaküvegen kívülről nem lehetett belátni. Annyit láttam még, hogy nem visel harisnyát, hiszen napok óta tart a januári kánikula, és az arca még magán viseli az alvás nyomait, de a szája sarkában már ott volt a leendő találkozás okozta izgalom jele.

Egy évvel ezelőtt, ugyanígy januárban, ugyanilyen hőségben, rendezték meg az újságíróbált, a városzéli tengerpart egy romantikus félszigetén, *Punta del Descanso*-ban. Ez új helyszín volt, és remek választás, mert a hatalmas táncparkett közvetlenül a tenger mellett állt, a kora esti szellő felfrissítette a levegőt. Molly nem tudott eljönni. Céltalanul mászkáltam, összefutottam Ramiróval, ittunk egy *mojítót*, aztán mentem tovább és egyenesen beleszaladtam egy régi Buenos Aires-i kolléganőm karjaiba. Pár hete hagyta ott az argentin fővárost, mert elvesztette az állását annál a lapnál, ahol dolgozott. „Ez itt Noélia.” mutatta be a lányát, „MenjeteK csak táncolni, ez a fickó, Lia, a *La Plata* vidékének legjobb tangótáncosa. Nem kell vele elszámolnod.” tette hozzá félig cinikusan, és eltűnt a tömegben. Még nem tudta, hogy mit indított el ezzel. A zenészek már fenn

voltak a pódiumon, és hangolni kezdtek, a sós levegő nem tesz jót a hangszereknek. Felléptünk a pódiumra, ahol már gyülekeztek a jobb táncosok, a többiek pedig vagy vacsorázni kezdtek, vagy kisebb csoportokban beszélgettek.

Beálltunk a tangó indulópozíciójába. De az egyik hangszer, úgy emlékszem, a bandoneon, nem úgy szólt, ahogy kell, a kezelője bizonytalan mozdulattal intett, a türelmünket kérve. A többiek elengedték egymást, csak mi maradtunk táncra kész pozícióban, ezt a kettőnk között kezdődő cinkosság jelének véltem. Halkan dúdolni kezdett egy ismert korabeli slágert, tettünk egy próbát. „Ez igen, hol tanultál meg így mozogni?” kérdeztem, és ekkor bemondta a kor leghíresebb argentin tánctanárának a nevét. Már az első vad, erősen szinkópás tangónál felvonultattuk a legbonyolultabb lépésvariációkat. Kezdtünk feltűnést kelteni, a zenészek új inspirációkat merítettek ebből a nyers szerelmi vallomásból. Amikor már azt hittük, hogy nem lehet tovább fokozni, valame-lyikünk mindig talált egy új megoldást. Nem kellett sokat inni, hogy az éjszaka gyorsan teljen. Noélia a *Cerrito* nevű kerületben lakott, a *Juan Costa* utcában. Nagyon erőteljes érzelmek dolgoztak bennem, de akkor még, óvatosság-ból, ha csak gyengén is, működtettem a fékező erőket is.

Ramirót nem hibáztathattam, el kellett hívnia a lányt, főleg azok után, hogy minden héten engem keresett a

szerkesztőségben. Noélia még a mosdóban volt, mi indulásra készen a kocsiban, járó motorral. Amikor beült mellém jobbról, Ramiro indított, a *José António Cabrera* utcáján zötykölődtünk, aztán elfordultunk jobbra a *Felipe Sanguinettin*, hogy besoroljunk az *Avenida 8 de Octubre* széles, többsávos, a várost északkeletről dél-nyugatra átszelő, egyenesen a belvárosig bevezető autótút legbelső sávjába. Lassan elmaradoztak a külvárosi, kertes házak, és közeledtünk az alagúthoz, amely a *Tres Cruces Terminal* alatt vezetett át. Lassítani kellett, mert a sávunk elfogyott, jobbra kellett lehúzódní, ráadásul az alagutat is felújították. Noélia hozzám dőlt, és amit csendben, viszonylagos feltűnés-keltés nélkül meg lehetett csinálni ennek a hajószerű kocsinak a hátsó ülésén, azt megcsináltuk.

A belváros főterén, a *Plaza Independencián* Ramiro hátranyújtott egy szál cigarettát. „Nem lehet átmenni a kikötő felé utcákon.” mutatott jobbra égő cigarettával a kezében. Jobbra épp a *Palacio Salvo* épülete előtt álltunk. Áthajoltam Noélia teste fölött, és felnéztem a ház donjonszerű tornyára, amelyen még négy kis torony lógott a semmi fölött. Gyerekkoromban mindig megálltam az épület előtt, és ezeket a cizellált kidolgozású részleteket óráig el tudtam nézni. Úgy elmerültem, hogy nem vettem észre, kimondom azt a mondatot, amit nem kéne. Hirtelen nagy csönd lett a kocsiban. „Hogyhogy nem fogod látni ezt az épületet?”, szólalt meg Noélia.

Ramiro érezte, hogy baj van, a tükör segítségével próbált bekapcsolódni a társalgásba, hogy segíthessen. Hol engem, hol a lányt nézte, és amikor látta, hogy nem tudok válaszolni, már meg is szólalt, nem véve figyelembe az intésemet. „El kell mennie ebből a rohadt országból, mert itt nem hagyják írni.” mondta nagyon higgadtan és tagoltan. Egy pillanatra Noélia szemébe néztem, de az övé csak megrebbent, tekintete nem kapcsolódott az enyémbé, elfordult, és láttam, hogy először a nyaka, utána az egész teste megmerevedik. Szóltam Ramirónak, hogy menjünk a régi városnegyed felé, a *Sarandí* utcán át. Felment a járdára, hogy kikerüljön néhány autót. Megfogtam a lány kezét. „Most átmegyünk komppal Buenos Airesbe, és ott mindent megbeszélünk.” „Jó.” mondta kis idő múlva.

Végre átvergődöttünk a szűk utcákon, és kiértünk a széles parti útra. Ramiro talált egy üres helyet a parkolóban. A hajó, amellyel átkelünk, már ott tornyosult közvetlenül felettünk. Még volt egy kis idő, Ramiro újabb cigarettát vett elő, rágyújtottunk. Noélia megnézte magát a kis kézitükörében, s mintegy mellékesen azt mondta: „A játékszabályok könnyűek, de szigorúak.” Ramiro már kint állt a koci mellett, hogy elbúcsúzzon tőlünk. Meglapogattuk egymás hátát, és elindultunk a kikötő bejárata felé, innen már jól lehetett a látni a *Fuenterrabia* feliratot, a hajó nevét. Kézen fogva mentünk, de egy pillanatra meg kellett állnom, mert rájöttem, hogy amit az

imént mondott, az egy idézet volt a *La vida breve* című regényemből.

Dr. Xavier egy üveg *Cabernet Sauvignon*nal állított be, feltűnően jókedvű, nagyvilági modorban bekiáltott a ház asszonyának, aztán bementünk a könyvtárszobába, és megmérte a vérnyomásomat. „Nagyszerű.” mondta, miközben kiengedte a levegőt a mandzsettából. Utána kiment a konyhába, a nyitott ajtón át beszívárgott a vörösboros, mustárral és zöldséggel, főleg fehér- és sárgarépával ízesített marhahús illata. Amíg a doktor a konyhában volt, eldöntöttem, hogy mégsem mesélem el neki, miért és hogyan jöttünk el Montevideóból, majd valami mással kárpótolom. Két pohár borral tért vissza, az egyiket átnyújtotta. „Ez jól tesz az étváagnak, és megelőki egy kicsit a vérkeringést.” Koccintottunk, és közben alaposan szemügyre vett. „Lassan a végére járunk ennek a kezelésnek.” Letette a poharat, és amit most mondott, később jöttem rá, születésnap ajándéknak szánta, a maga módján, persze. „Tudja, sok mindent olvastam magától, de a *La vida breve* tetszik nekem a legjobban, különösen az első része, az remekmű. A második rész egy kicsit zavaros, legalábbis az én világosságához szo-

kott francia fejmenek. Főként a vége, amikor egymásba játszatja a reális világot a képzellettel.” Felemelte a poharát az asztról, és egy ideig a gondolataiba merült. „Olyan ez a második rész, mint a repülőutam Mexikóba. Minneapolisig gyönyörű, tiszta az égbolt, mindent látni tisztán, a tengert, Grönlandot, a Baffin-szigetet, a Hudson-öblöt, és akkor egyszer csak vihar támad, és eltűnik a szárazföld Minneapolisnál, egy vörössárga színű porvihar alatt.”

Ebéd után bementünk a könyvtárszobába, és megvártuk, míg Molly is bejön. „Milyen könyv ez a *Martín Fierro*?” „Jó,” mondtam, „olvassa el, megtud valamit a tájról, meg az emberekről, milyen volt régen az a világ, ahol születtem.” Megérkezett a tejszínes kávé, és körbeültük az asztalt. „Doktor, tudja-e, hogy mit jelent a Montevideo szó?” Nemleges választ adott. „Fogalmam sincs, hogy ez igaz-e vagy sem, reális-e vagy képzelt”, a doktor itt elnevette magát, „de én így tanultam, annak idején. A felfedezőik úgy azonosították be a helyet, amikor a tenger felől jöttek, hogy a 'hatodik hegy nyugatról', ugyanis 'Monte' az hegyet jelent, 'vi' római számmal hat, 'de' az előljárószó, és -ról, -ről-t jelent, és végül az 'o' az oeste, nyugat jelentésű szó jele.

HAMANA ZSOLT

A kiválasztott

Három nappal volt a tizenhatodik születésnapja előtt, amikor a szerb kért tőle valamit, amiért később bekerült a történelemkönyvekbe. A fiú nagyapja tudta, hogy így lesz. A férfi árnyéka foltot hagyott maga után a falon, ami rosszat jelent. Azt jelenti, hogy a találkozásuk visszafordíthatatlanul megváltoztat valamit.

A fiú mindig is kegyetlennek látszott, utólag nézve tökéletes alapanyagnak.

A nagyapja imádta ezért, önmagát látta benne. Az öreg kemény ember volt, nagy katonai tapasztalattal, fiatalon tisztnek tanult. Egyszer hazajött a faluba, két kézzel szórta a zsoldpénzt, ivott, mindenkit szeretett, de végül származása miatt nem vehette el azt a lányt, akiért az egészet csinálta.

Felesége így is lett, gyereke is, ő elment öt évre, a küldetésből ép testtel, de sötét gondolatokkal tért haza. Családjával Szegedre költözött, majd jött a bal eset. Ekkor írtak utoljára az öregről az újságok, korábban, ha a nevét nem is, de a tetteit mindig kiemelték. Felesége kivágta a róla szóló anyagokat és egy könyvbe ragasztotta. Ha a fia kérdezte, merre jár az apja, akkor csak odaadta neki az albumot és megelevenedett a történelem.

Valójában az öreg ki sem tette a lábát a Vajdaságból.

Az egyetlen alkalom, amikor valóban ő szerepelt a hírekben, majdnem tragikus véget ért. Öngyilkosság, ezt a szót használták. Az öreg úgy mesélte, hogy csak megbotlott a peronon, így került a lába a vonat alá. A történetek után alkoholt már csak életének utolsó hónapjaiban fogyasztott.

A fiú szülei elvesztése után került az öreghez, iskolába ekkor már két éve nem járt. A gyerekként őt apátlanak, hazátlannak csúfoló társait gyűlölte, akik azonban kamaszként már félték tőle, mert ahogy az a zubbonyos fiú rájuk nézett, látták a szemében, hogy sosem fog megbocsátani, még magának sem. A nagyapja csak erősítette benne a haragot. A kismimizett öregnek nem volt esélye valós karrierre, a fia sosem bújt ki a nők szoknyája alól, maradt az unokája, aki épp annyira volt fogékony a harcászat elméleti kérdéseire, mint ő gyerekkorában.

Az alapok elsajátítása után felvitte Szegedre, ahol bemutatatta néhány régi cimborájának. A sötét szemű, nagy állkapcsú kamasz fürdött a szokatlan figyelemben. Ott tartották, tanították, egy év múlva azonban haza kellett mennie, és mivel a nagyapja volt az egyetlen élő rokona, visszatért hozzá. Az első időszak nagy várakozásai után már-már bele is nyugodott, hogy az ő ideje sosem jön el. Akik egykor kiválasztottnak hívták, elfeledkeztek róla.

Egy nap azonban a szerb érte jött. Autóját futva követék a falubeli gyerekek az utcán, miután a férfi kiszállt a kocsiból, belemarkolt a zsebébe, cukorkát vett ki belő-

le és szétszórta. Három óra múlva elégedetten ült vissza az autójába. Megállapodtak az öreggel, hogy a fiú a tizenhatodik születésnapjáig otthon marad, de utána elviszi a szerb.

Érti, ugye, mit jelent ez?

A nagypapa pontosan értette. A fiú feladata pontosan az lesz, mint az övé volt korábban, de már nem tehet érte semmit, ha magától nem találja ki, hogyan kell, nem fog hazatérni.

A szerb látogatása megváltoztatta a napjaikat. A férfi a megbeszéltek szerint, hiánytalanul küldte a pénzt, amit az öreg a fiúra költ. Cipőt vesz neki, ruhákat, rendszeresen eteti, ahogy a szerb meghagyta, magának újra engedélyez egy kis alkoholt.

Délutánonként gyakorolnak, de egyikük sem veszi komolyan. Az öreg beteg, valami szivárog a torkából. A falon hagyott folt elszívja az erejét, miközben a fiú anynyira várja a tizenhatodik születésnapját, hogy rájön, már nincs hatalma a gyerek felett.

Visszaköltözik a szobájába.

Csak éjszakánként jön elő, hogy tartalékokat halmozzon fel, alkoholt, takarókat, konzerveket rejt el az ágya alatt, ő sem tudja, hogy maradni akar vagy éppen indulni készül. Még nem tart fél éve önkéntes száműzetése, amikor egy ismeretlent vesz észre az egyik éjjel bejönni a házba. Az öreg addig azt hitte, hogy a szerbvel kötött megállapodása értelmében biztonságban van, ezért le-

pődik meg, amikor rájön, hogy az a férfi, aki ezen az éjjel véresen a kert végében hagyja, okkal tette mindezt. A fiú csak másnap jön haza, fáradt, ezért lefekszik, félholt nagyapját még egy napig nem is keresi, amikor megtalálja, alig érez valamit.

A csoportban élő csimpánzoknál megfigyelték, ha az egyikük haldoklik, akkor a többi állat rendszeresen megöleli, hogy meggyőződjön róla: él-e még. Ez a késztetés teljesen hiányzik a fiúból és hamarosan el is tűnik otthonról. A nagyapja temetésére hazajön, a kerítésén túlról figyel, majd kisétál a falu határába és beül a rá váró autóba, ami a zöldhatár felé veszi az irányt.

Négy nappal a tizenhatodik születésnapja előtt hívhatja a szerb. A fiú az elmúlt heteket egy hegyi bázison töltötte, ez a kiképzés utolsó fázisa. Gyengébb a vele készülő férfiaknál, de taktikailag képzetebb, a köztük lévő súly- és magasságkülönbséget agresszív viselkedéssel pótolja. Bár összességében sikertelen a táborban, mégsem örül, amikor megtudja a szerbtől, hogy holnap elviszi magával.

Egy tóhoz közeli úton haladnak, a férfi alig szól valamit. Egyszer állnak meg, a szerb benzint szerez egy tanyán, élelmet ad cserébe. A fiú az első ülésen ül, a hátsó le van hajtva, hogy elférjenek a fegyverek a ponyva alatt. Nem kell tartaniuk rendőrségi ellenőrzéstől, a háborúnak lassan vége, és olyanok veszik át az ország kormányzását, akik szemében a szerb hős lesz.

Megérkeznek egy katonai táborba, kiszállnak az autóból és az egyik épület felé veszik az irányt. Ott a szerb bemutatja a fiút egy katonatársának, kiemeli, hogy bár véznának tűnik, meglepően erős, és természetesen tökéletesen beszél magyarul. Ezen jót nevetnek, utána valami másról beszélnek, de ezt a fiú már nem érti, mert megzavarja a nevetés, ráadásul csak a nagyapjától tanult szerbül, akinek nagyon más volt a kiejtése. A fiúért

két katona jön és elviszik, új ruhát kap, rajta egy jelvény, amit még nem ismer, később a történelemkönyvek összekapcsolják majd a *Jugoszláv Népfelszabadító Antifasiszta Tanáccsal*. Éppen a tükörben nézegeti magát, amikor a szerb autója kihajt a táborból, az első ülésen hever a férfi kibontott postája, a levél fejlécén egy októberi dátum szerepel.

Ezerkilencszáznegyvennégyből.

BÁCSI ISTVÁN

A Hold hídján

Az összekötő vasúti hídon eldübörgött egy tehervonat. A fiú elkomorult arccal húzódott a korláthoz. Megzavarta ez a mennydörgő monstrum. Az imént még dúdolvá bandukolt hazafelé. A telihold magasan állt, a nyári szellő beletúrta sűrű hajába, és végigfolyt fiatal testén, akár a simogatás. Olyan volt ez, mintha elveszne egy csodálatos asszony karjaiban. Ezt a légyottot zavarta meg a durva vonat.

A vonat elment, ő visszalépett a járdára. Lassan, ki-mérten sétált, közben nézte a holdfényben fürdő folyami tájat. Szerette ezt a hidat. Igaz, szinte csak este vagy éjszaka járt rajta, a ritka randevúk és gyakori kóborlások után. Ilyenkor mámorító volt, mint egy álombéli utazás. Különösen nyáron és holdfényben. Egész életében imádkozta a Holdat. Nem tudta megmondani, hogy mikor kezdődött. Úgy gondolta, hogy ő így született. Szerelmesen a Holdba. Megállt, és arcát az ég felé fordította. Újraélte azokat a gyermekkori csodákat, amikor a tágas réteken járt, ahol harmat szállongott és versek hulltak alá az égből. Kinézett a partra. Bántóan csillogott és zúgott a város. Ők nem is tudják, hogy az égen csillagok ragyognak és lángol a Hold – jutottak eszébe a szerencsétlen város-lakók. Egyszerűen nem látják a házaktól és a fénytől. Mióta város-lakó, ő is csak itt látja, ezen a hídon. A Hold hídján.

Újra elindult, de lassan, nagyon lassan, hogy minél tovább tartson az út. Egy vers jutott eszébe: „Kedves Holdam, jó vezérem, aranyléhrát tégy a földre; föllépedek vállaidra, onnan hullok le a mélybe” – mormolta, mint egy imát.

Megállt. Mintha már eddig is érzékelt volna valamit, de most határozottan sírás hallatszott. Olyan sírás, amit csak ritkán hallott, de azért jól ismert. Feszülten meresztette a szemét a holdfényben. Úgy látta, egy sötét folt kuporog az egyik korlátláb tövében. Dobogó szívvel elindult felé. A sírás erősödött. Félelemmel töltötte el ez a hang. Olyan emberből szakadt ki, aki már csak azért van itt, mert a testét még nem tudta átvonszolni a szűk folyosón. Egy nő volt. Furcsa törökülésben kucorgott a folyó felé fordulva. Arcát a vasrácsba fúrta és mindkét kezével görcsösen kapaszkodott. Megállt a nő mögött. Nem tudta, mit tegyen. Az biztos, hogy egyszerű szavakkal nem segíthet, mert azokat a szavakat felfalja a fájdalom, ami fenevadként szaggatta ki a nőből a nem emberi hangokat. Lázasan gondolkodott, kereste azt, ami eljuthatna a vergődő emberhez. Hiába, nem talált semmit. De már meg kellett szólalnia.

– Asszonyom, mi a baj? Miben segíthetek? Rosszul van? – kérdezte a banális ostobaságokat valaki más hangján. A nő zokogott fuldokolva. A fiú tovább próbálkozott. – Hagyjon! – szakadt ki a nőből hörögve. – Hagyjon!

Lelke mélyéig felzaklatva indult tovább. Nemsokára megállt, habár elfutni szeretett volna. Sohasem tudná

maga mögött hagyni ezt a hangot, ebben biztos volt. Megfordult, és remegő lábakkal visszament. Kissé távolabb megállt a nő mellett. Rákönyökölt a szabályosan szegecselt acél szalagkorlátra, és nézte a holdfényvel elvegyülő párát a folyó fölött. Felsőhajtott, és beszélni kezdett, csak úgy magának. Összevissza mindent, ami az eszébe jutott. Holdfényben fürdő, harmatos mezőkről, ahol versek hullanak az égből. Lányokról, akik nem szolgáltak rá, hogy bezárja őket a fájdalomba. Férfiakról, akik jót akarva küzdöttek mindhalálig, úgy rombolták le a saját várukat. A magányról, amely karon fogja, és felülteti a versszakokból összeálló vonatra, hogy megszire utazzon. A szép matematika-tanárnőről, aki az index mellé egy kincset adott neki ajándékba. A szívéről, ami nem más, mint a világ kifordítva.

A nő sírásába már nem vegyültek állati hörgések, és mintha egy kicsit az arcát is a fiú felé fordította volna. – Maga költő? – kérdezte, és újra felzokogott. A fiú tovább beszélt. Még talán sohasem beszélt ennyit. A nő már őt hallgatta, és a sírást hüppögések tarkították. – Én is jártam már ezen a hídon – folytatta a fiú – és felálltam erre a szépen szegecselt acélszalagra. De visszamásztam a hídra, mert akkor többé nem láthatnám a holdvilágot, és nem láthatnám azokat a csodálatos asszonyokat, akik könnyek mögé próbálják rejteni a varázsukat.

A nő csodálkozva nézett a fiúra. Kiegyenesítette elgémberedett lábait, és bizonytalanul, szipogva felállt.

Szép termetű, harminc körüli nő volt. Kifújta az orrát, és az arcát törölgette egy kendővel. Együtt indultak a város felé. A fiú most viccelődni kezdett. Saját magán, az embereken, mindenben. Elképesztően járt az agya, és mindenből tréfát csinált. A nő már önfeledten nevetett a sziporkákon, és tovább szőtte a fiú tréfáit. Mire a házak közé értek, könnyei teljesen felszáradtak, de a szeme könnyek nélkül is csillogott.

– Hát itthon lennék – sóhajtott elkomorodva a ház előtt. Kis ideig töprengve nézett a fiúra, majd mosolygva kezet nyújtott. Puha, forró tenyerei közé zárta egy hosszú pillanatra az érdes mancsot, és mélyen a fiú szemébe nézett. – Köszönöm!

A fiú megint hazafelé bandukolt a hídon. A telihold még magasabban állt. Mámorító este volt. De most nem tudott időzni ebben a mámorban. A nő forgott ezernyi alakban a szemei előtt. Vajon mi várt rá abban a házban? És ő nem segíthetett volna még az asszonynak valamivel? Nem tudta a választ ezekre a kérdésekre. Már a híd eleje óta érzett magán egy súlyos, láthatatlan tekintetet. Nem tudott szabadulni attól a lelkébe hatoló nézéstől, amivel a nő elköszönt tőle. Láta a mosolygó, szép nő szemeiben fénylő fájdalmat. Nagyon nyugtalan volt, rosszul érezte magát. Megpróbált másra gondolni, de egy pillanat múlva már megint csak a nő volt minden, amit látott. Visszaidézte, hogyan nevetett, hogyan írta

tovább az ő poénjait. Aztán újra azt látta, ahogy a sírásból lassan kiszabadul a gyötrődő ember. Közeledett ahhoz a helyhez. Mintha semmi sem változott volna, ugyanúgy látott és hallott mindent. Még a könnyek sós illatát is érezni vélte. Elnehezdedtek a lábai, és önkéntelenül ahhoz a helyhez ment, ahol egy órája a korlátra könyökölve szónokolt. Szeretett volna elmenni, de nem volt képes rá. Erőtlenül kapaszkodott az acélkorlátra hasalva. Még soha nem fájta így neki semmi. Hallgatta a nő fuldokló sírását, a lelkében zokogó gyászt. Az eldübörgő tehervonat mennydörgése sem tudta elnyomni ezeket a hangokat. Sokáig könyökölt így, mígnem teste teljesen elzsibbadt. Aztán már csak a végtelen üresség zúgott benne, mint a fülhöz szorított kagyló. Utazott. Végül a szomorúság is mögötte maradt. Most kezdett csak halványulni az a fájdalomtól égő szempár, ahogy felmászott a szegecselt acélszalagra. Amint bizonytalanul felegyenesedett a keskeny korláton, az eltűnő nő szemek mögül előbukkant egy másik szempár. Ráismert a gerincbénító tekintetre, ez követte a híd bejárata óta. De nem törődött vele, hisz többé nem érheti utol az a tekintet. Közel járt már gyermekkorra mezőikhez, ahol a holdfényben harmat csillog és versek hullanak az égből. Megérkezett. Elhelyezkedett kényelmes oldalfekvésben a harmattól hűvöslő réti virágok között, és nyugovóra tért. Még hallotta a víz fölül a vérfagyasztó vihogást: Azt hitted, üres kézzel távozom?

A felesleges ember egy napja

Az ágy előtt, az ajtó mögött, az ablakon túl ott tornyosodott a reggel, minden más reggelnél baljóslatúbban. Lajos feküdt az ágyban, és nem kelt fel. Nézte a fenyegető reggel éles napsugarait, és az érzést vizsgálta magában. Azt nem mondhatta, hogy itt, ma reggel az az érzés más lett volna, csak erősebb. Minden másik reggelen tapasztaltnál erősebb. Holnap milyen lesz? – kérdezte magát. Ennél nem lehet bénítóbb holnap sem. Ha ugyan lesz holnap.

Már maga sem tudta, hogyan jutott el ehhez a reggelhez. Végiggondolta az életét, és nem tudta megállapítani, hogy mióta ilyen a reggel. Amikor még tanult, majd amikor megházasodott, és tele volt a jövőbe és a párjába vetett bizalommal, nyoma sem volt az egésznek. Talán a válása és az állása elvesztése közötti időben alakulhattak át észrevétlenül a reggelek. Már nem volt miért felkelnie. Csak a kocsmában érzett egy kis otthonosságot, de nem sokáig, mert annyi tudata mindig maradt, hogy a bűdös kocsmába vezető lépcsőt egy végtelenbe vezető csúszdának lássa. És ő nem akart ezen a csúszdán eltűnni a semmibe. Ezért a kocsmát is utálta, meg az ivócimborákat is, akikkel pedig naponta felszabadult egy röpke időre. Amikor már annak sem látta értelmét, hogy elmenjen a kocsmába, akkor döntötte el, hogy vége. Sokáig tervezte, hogy emberhez méltó legyen a visszavonulása. Pénze ekkor már alig volt, így a ház eladásával kezdte. Gyorsan talált vevőt, aki a kevés

bútorával együtt megvette a házat. A ház foglalóját letétbe helyezte az ügyvédnél, aki az adásvételt intézte. Még egyszer elment a kocsmába, és megivott a cimborákkal néhány sört. Amikor kiment a vécére, aggódva vizsgálta a péniszét. – Te sosem hagytál el engem, pajtás, mindig hű társam voltál. Bizony rossz bőrben vagy pajtás, de ne félj, nem hagylak magadra én sem az ínségben – beszélt a hű társhoz, azzal begombolta a nadrágját. Hogy az ígéretét megtartsa, megkereste Lolát, aki olyan volt, mint egy trópusi növény, s akinek tehetségéről gyakran és hosszasan értekezett a kocsmában a tanár úr, aki valóban egyetemi tanár volt, amíg őt is el nem hagyta a felesége. Megadom utoljára a pajtásnak, ami jár neki, határozta el Lajos. Lola még mutatósnak látszott, bár a gyümölcs már nem volt ropogós. De a tehetség, az igaz volt. Lajos felfrissülve ment el az ügyvédi irodába, ahol a vevő ma fizeti ki a vételárat, ő pedig átadja a kulcsokat. A vevő már ott mosolygott feleségestül az ügyvédnél, mert ez az ember mindig mosolygott, amikor csak találkozott vele. Biztosan a neve miatt, gondolta Lajos, mert a vevőt Lelkesnek hívták, biztosan azért lelkesedik és vigyorog örökké. Amint kész voltak, a teljes vételárat letétbe helyezte az ügyvédnél a gyerekei nevére. Nekem van más, nem lesz rá szükségem, válaszolta az ügyvédnek arra a kérdésére, hogy mindet. Aztán taxiba ült, a motelba vitette magát, ahol egy hétre kivett egy szobát.

És most itt van ez a reggel. Hagyta, hogy az az érzés

teljesen úrrá legyen rajta. De mielőtt a megfelelő szintre jutott volna az önsajnálásban, váratlanul eszébe jutott Kánai, a szomszédja. Ezt az embert mindig is utálta, később gyűlölte. A szomszéd gusztustalan alak volt, törtető karrierista. Mindig, mindenkivel simulékonyan beszélt, miközben állandóan a veséje mélyére nézett a beszélgetőtársának, folyton olyan formájúra változtatva a mondanóját, amire a legnagyobb fogékonyságot vélte kiolvasni a másiktól. Lajos már csak ezért is ki nem állhatta, de ráadásul Kánai hírhedt gonosztevő volt még a saját feleségével szemben is, minthogy folyton más nők körül koslatott. Egyszer Lajos feleségénél is próbálkozott. Olyan szomszéd volt, amilyet az ember legfeljebb az ellenségének kívánhat. Felfoghatatlan, hogy most ez a féreg jutott az eszébe. Még szerencse, hogy Kánai évekkal ezelőtt infarktust kapott és elpatkolt, különben most valami módon keresztülhúzná a számításait. Felbosszantotta magát az átkozott szomszédal. Felkelt, és felvette az öltönyét, amit csak ritka alkalmakon tett, mert sosem érezte jól magát öltönyben. Kivette a kicsi hűtőből a jägermeistert. Ahogy iszogatótt, a tanár úr fantasztikus meséi jutottak eszébe, például arról a műegyetemi kollégáról, aki lezüllött, és úgy ért véget az élete, hogy részegen a konnectorba pisált. Mekkora marhaság, nevetett Lajos, és ivott. Az ital finom volt, és ő ma még nem is evett, így hamarosan hullámszani kezdett a szék alatt a tenger. Amikor fel akart állni, egy nagyobb hullám visszabillentette a székbe. Hát maradt,

ha így marasztalják. A pohara leesett és összetört, így az üvegből ivott tovább. Az üveg kiürült, és most már nagyon kellett vécére mennie. Fárasztó küzdelemben felállt, erősen kapaszkodva az asztal szélébe. De nem tudott továbbmenni az asztal nélkül. Hát itt is lehet, ha nincs más, gondolta, és engedetlenkedő ujjaival nagy nehezen előhálászta a hú társát. Ahogy célra tartott, egy pillanatra még valami szellő félrefújta a ködöt, és villanásnyi ideig tisztán látta a konnektort. Megint eszébe jutott a tanár úr meséje. Mekkora marhaság, gondolta, biztosan nem is működne. Működött.

Egy nehéz vasajtót kellett kinyitnia, amihez a teljes erejére szükség volt. Hogy tud itt bemenni egy nő vagy egy gyerek? – gondolta. Hideg szélroham csapott rá, majdnem kitepte a kezéből az ajtót. Biztosan azért ilyen dögnehéz, hogy a szél ne tudja feltépni, találgatta a nagy súly okát. Csupasz kőhídon találta magát, a szél vízszintesen sodorta a havat és a ködöt. Milyen hideg lehet itt télen, ha most ilyen zimankó van? – töprengett. A hídon nagyon lassan jutott előre a másik part felé, ami egy hegynek tűnt, bár alig látott valamit. Félelmetes volt az egész. Nincs itt valami tévedés, biztosan jó helyen járok? – kérdezte a vijjogó széltől. Vacogva nézett le a mélybe, ahol valami nagy üvegház látszott, és fények imbolyogtak. Talán növényház lehet, és a nagy lámpákkal fűtenek, vélte. Egy kapu rajzolódott ki előtte. Nagyon egyszerű, szegényes vaskapu

volt, nagyon régi. Felette valami cégér rozsdásodott félre-csúszva, rajta a felirat olvashatatlanra mosódott. Talált egy dísztelen kopogtatót, ami teljesen berozsdásodott. Nem sokan járhatnak itt, gondolta, és kopogtatott. Nem történt semmi. Egy perc után újra kopogtatott, és várt. Mivel már csaknem megfagyott, folyamatosan kezdett dörömbölni. Ujjai elgémberedtek, folyt az orra, közben reszketett, mint a kocsonya. Végül zajt hallott. Eddig észre sem vette, hogy a kapu mellett egy őrfülke van. Innen kászálódott ki egy magas, súlyos alak. Ahogy kibújt, megigazgatta magán a nehéz szőrmebundát és a vastag kucsmát, majd egy nagy botot halászott elő a fülke mélyedéséből. A bot olyanféle volt, mint a pátriárkák pásztorbotja, vagy a kelta varázslóké. Erre a botra támaszkodva csoszogott a kapu elé az ór. Mérhetetlen kor nyomai barázdálták mélyen az arcát, zúzmarás haja és szakálla közül fürkészte a jövevényt. Láthatóan bosszús volt.

– Mit akarsz? – dörrent rá az öreg. Lajos elképedt. Nem ilyen fogadtatásra számított. Ettől a helytől amúgy is kirázta volna a hideg, ha marad még benne egy szemernyi meleg. És ráadásul itt van ez a goromba öreg, ez hallatlan. De nem maradt sok ideje a felháborodásra, mert a vénember megint ráförmedt. – Mit akarsz? Minek jöttél? – kérdezte még durvábban. Lajos a megdöbbenéstől semmit sem tudott kinyögni. Az öreg egészen közel hajolt hozzá, úgy bámult bele az arcába. Pálinkaszag és fokhagymaillat terjengett. Az ór Lajost vizslatta egy ideig,

majd mintha csaldódott volna, hátrább lépett. Megragadta a vállát, egy határozott mozdulattal megfordította, és fenéken rúgta. A rúgás meglepő erejű volt, Lajos egészen a híd közepéig csúszott tőle. Sajgó farcsontját tapogatva tápáskodott fel. Közben elállt a hó, és tisztán látta a lenti üvegházat. Tábortüzek égtek odalenn a pálmák között, oldalt fényújságon futkározott a pokol latin neve, váltakozva más szövegekkel. A tüzek és a pálmafák között, a lakomához terített, rogyadozó asztalok körül tömeg nyüzsgött. Egy ismerőst is felismert a sokaságban. Kényelmes nádfotel borított el néhai szomszédja gusztustalan teste, mindössze egy strandnadrág volt rajta. Kánai ott ült kéjesen pöffeszkedve, a nyakát egy ébenfekete lány masszírozta, előtte pedig fűszoknyás lányok ugrándoztak szökkenő cicikkel. Lajos beleszédült a látványba és harag öntötte el. Visszafordult egy pillanatra, hogy a középső ujjával beintsen a vénembernek, aki éppen most bújt vissza az odújába. Majd recsegő csontokkal felállt, és a vasajtóhoz ment.

Az asztal mellett találta magát a motelszobában, ruhájából csöpögött a hólé, és éppen most tette el hű társát. A fürdőszobába ment, hogy rendbe szedje magát. Leadta a szobakulcsot, kijelentkezett, és taxit hívatott. Amíg várt, felhívta az ügyvédet. Délután hat volt már, de az ügyvéd még az irodában volt. A taxi várt rá, amíg elkészült az új adásvételi szerződés és felvette a pénzt.

A Lelkes család az ő asztalánál ült az ő étkezőjében, és teljes létszámban mosolygott. A két gyerek is, akár a csiklandozott hód, ugyanolyan vigyorogva vacsoráztott, mint a szülők. De minden mosoly elpárolgott egy pillanat alatt, amikor a mákostészta kellős közepén nyílt az ajtó, és Lajos egyenesen a családfő tányérjába dobta a köteg pénzt a szerződéssel együtt. Az érkező nem szólt semmit, csak a pokol sötétségével elnézett a kővé meredt Lelkesek mellett, és az ajtóra mutatott mindaddig, míg azok össze nem kapkodták azt a kevés holmit, amit ma idehoztak, meg a mákostészta maradékát, és elkotródtak. Lajos végre leereszthette a karját, és arckifejezését is a kényelmes megszokottá szelídíthette, mert már kezdett begörcsölni az arca. A hűtőben ott voltak még a sörök és más italok, amikkel együtt tegnap átadta a házat. Leült a kedvenc foteljébe egy sörrel, és arról elmélkedett, hogy a legjobb otthon. Meg hogy milyen meggondolatlanságokra képesek egyes emberek. Aztán befeküdt az ágyába, és álomba merült.

Másnap reggel már sütött a nap, amikor felébredt. Először nem tudta, hogy hol van, mert az éjjeli álmok kavarogtak benne, azokban pedig a tegnapi események. Végül ráismert a hálószobájára, és a reggelre is. Nézte az ágyból a beáradó napsugarakban csillogó porszemetet, és nem kelt fel.

AMBRUS LAJOS

Eldorádó

(Részlet)

| 9. |

Csicsór: excessiv hadfi – elébb fő-director; majd prodékán; végül dékán –, ki ifjoncon, előadásain sosem felejtkezett megemlékezni erről, Dessewffy-epistolát és Mészáros-románt böngészett még takarmányozás, trágyakullózás, ganaj-almozás közben is, messzi szülőfalujában: – most, a pörre készülve, emlékeztetőt, feljegyzést készített magának. Szobája a Széna-téri épület északi sarkában, nagyalakú tér volt, falain nemzeti classicusaink dagerotypjei lógtak. Az asztal, szervezett belefeledkezés, magosan és lenyűgözően csupaszodott a belépő fölé.

„AZ UNIVERSITASON harcias elemek működnék!” – jegyezte fel a tömött mondatot, és felállott asztala mellől. Felcsíptette okulárját, szeme előbb a kerek, kaponyatök formájú vidéki poéta fejére tévedt: Csicsói szerette ezt a képet, majd kibámult az ablakon: – lenn, lenn, a libaürülékes gyepen rongy-laptát (vagy mit) rugdostak az egyetemi polgárok legelvetemültebbjei, és az első etázsig halatszottak ékes szólású jelszavaik. Majd megsújtá őt egy apró gutácska, ahogy észrevette Gyulay Kázmér csap-

zott alakját, amint az nagy hangon szidalmazta Lipták Pipit, a rőtveres poétát, miért is amaz képtelen volt elsajátítani a *vonalkapus* helyezkedési szabályait. Fintorgott (*quelle horreur!*), felizgultan sétálni kezdett, majd a kézi-csengőt himbálva Keresszegi secretáriust kérte.

Ojvé, nem múlattatják már a koronás főknek és a kormányzott fejeknek egymáshoz intézett gondolatjaik; hol van már Voltaire és a páncélos Minerva, a szép Alexander, a boldog Endymion s a jámbus-öntő Kajdacs, nem tudunk már görögül se, latánul se, svékusul se – mondhatni erre kajánul: ő se igen folyvást szóló ember volt! –, birkózgatni kell mostan, vélte Csicsói, bár publicum előtt ez nem a legillendőbb portéka. *Számtalan úrfi vajon mért oly nagyszabású tökfilkó?* – mit tegyen a kilengő ifjocokkal, mi legyen hát a STRATEGIA MAGNA? Ócska, esős hó Szent Mihály. Visszament az asztalhoz, szeme kissé elidőzött a magyarkában feszítő poéta arcképén, aztán felhúzta a redőnyös fiókot; – sebesen, persiai sávós tollú galamb, megfogta az ELYSIUM feliratú dossziét, kibogozta a papírfedelet rögzítő sárga szallagot, felcsapta és megkereste a kétnyelvű UNKRAUT-GYOM jelzésű papirost, s noha majdnem kívülről fütyülte, pedanterie, hogy gyalulgasson terminusainak szálkás bökdösőin, újraolvasta Újlaky Rác Jenő censor jelentését. A nevezett atya némi oldalazgatás után (kecsesen: jobbra sasszé, balra onestep) rátért a lényegre, és ekkor már Csicsói dékán is méltányolta a censoredoctori irályt.

MINT A VÁSÁRRA MENŐ LÓKUPEC *szollott* a substantia, és Csicsói csontjaiban érezte, amint lassan eléfoly a herkulési erő.

„Mint a vásárra menő lókupec, java idő óta olyan érzeteket gerjesztettek az egyetemi Elysium szerkesztői!

1-ör. Tudtom és beleegyezésem nélkül *kérdező-íveket* csempészték az Universitas folyosóira, buffet-jébe, illemhelyeire, a köpöcsészék mellé. Ők tették ezt, ők, az örökös mauvaises plaisanteries szerzőcskéi. Ehhez én mint a facultas méltatlan bár, de Paris-t járt képviselője nevemet soha, de soha nem adtam.

2-or. Hogy a tableau tiszta lehessen, lucidement leírom az actio kolomposait.

MÁY TAMÁS: *a gyermeki ötlet egyik szülője. Túlbuzgó neofita – documentumai és viselt dolgai alapján jól tudjuk. Az Elysiumban közölt irománya után legutóbb is felmerült megcsapatásának gondolata. Javaslat: altum silentium.*

Új folt a képen HALASSI hallgató, ki megijedését a mái napig se jelentette. Híréül elég idézni ösmertebb esetét. Tavalyi historiácska Somlay collegával, a „praeludium historiae” seminar-sor idejéből. Akkor tanult barátom elmarasztalta a lógós uracsot külön-különb political természetű kihágásaiért, a szélcsapásra az egy tiltott vers részletének theatrumos előadásával felelt.

»Bei Nacht
notiert man für die Akten meine Träume,
worüber ich gelacht.
Und irgendwann sucht man
bestimmt nach Gründen,
in der Kartei zu stöbern und zu finden
dies, was mich rechthlos macht.«

Extaticus szavalata után e jactance lovagja faképnél hagyta a döbbent sokaságot. Kikapcsolandó.

Miként az előbbi kettő, úgy HELFY-HELL GÁBOR is kolompossa a hírhedett tavalyi falragasz-actionak. Akkor kimeneült a forró vízből; – most a sokszorosítás és terjesztés édes feladataira ügyelt. Bőbeszédű, megkörnyékeezhető, renegatióra hajlamos. Leválasztandó.

Homályos a jelentés szerzőjének, GYULAY deákszerkesztőnek a szerepe. Véle sokat, sokszor, hosszadalmasan disputált; persona singularis, néha compromissumokra is hajlandó, ám azt javasolom, ha kifacsartuk belőle a lét és illő módon használtuk, dobjuk el. Mert halhatatlan a mondás: »Olyan mint a beretva, használat után azonnal tokba kell tenni.«

Jobb ízléssel, kevesebb nyomatékkal, de mégis – to run the risk – játszott az actióban HATVANI szerkesztőségi tag, LOVAS

shak-játékos, és az okuláros, ittassága miatt társalkodásra gyakran képtelen NAGY PETŐ. Ők dorgálással beérik.

3-szor. Kevés pillanatokig maradt tisztázatlan saját statusom e friss fabulában. Mégis, remélve: entre nous soit dit, bátorkodom jelenteni, hogy a fönt említett uracsok kijátszottak, felhasználták biztonságot adó nevem, hazudoztak, szavaimat elforgatták, úgy viselkedtek, mint egy kész, önhatalmú redactió tagjai, holott ez igen vastagon nem így áll.”

Csicsói ekkor becsukta az UNKRAUT-GYOM jelzetű papírt, összehajtotta a dossziét – szallag masniba, redőny fel, fiók ki, ajtócska be, kulcsocska zsebbe –, amikor berobogott Keresszegi secretarius, hóna alatt őskiadvány, kezében egy egész lap in folio.

„Titkár úr, kérlek”, kezdte frissen Csicsói, fakó, busa fejével az asztal fölött tornyosulva, szemét a falon lógó költő portrait-jára függesztve, „csináljunk rendet a facultáson!”

Keresszegi úgy tett, ahogyan efféle intimitások hallatán kell: klavírra termett hosszú ujjait homlokára szorította és harciasan járkálni kezdett a szobában.

„Mert ez tovább nem menendő”, folytatta a nagydoc-tor határozottan a térdére csapva; – Keresszegi séta közben Pascal mester aforizmáját alakíttgatta: „Qu’il n’y a pas de plus grande infortune, que d’avoir un sot chef”, és tovább gyalogolt a szobában.

„Össze kell hívnunk a kari tanácsot”, szólott rheumatically újra Csicsói; Keresszegi titkár épp egy hátra arc-ot producált, ám hirtelenül, ahogy a függöny elé ért az orra, nem szégyellve: in publico megrázkódott az elé-táruuló bohókás látványtól.

Nyomás-nyomás!, kiáltozott hátrafelé Gyulay Kázmér a libaszaros gyepen, a gyepes libaszaron Lipták Pipinek, és ugrásra készen várta a rongylaptát, az arany-passt. Ám Lipták Pipi elbarmolta. E vadul tomboló *paleo-football*-t a pályatéren indázó górnnyakú müge, nyeles baka, kásás köbölke; a fel-felbukkanó enyves kukuba, a gatyás kerep és a fekete mámoroka akadályozta, vagy, és ez itten a való-színű, a csatázó ifjak laptá iránti ügyefogyottsága. Gyulay Kázmér új system szerint *half-back*-et játszott – kilenc tá-madó közül kettőt hátravonni a hátvéd vonalába, ezzel: biztosítani, laptát összeszedni, à la lègere irányítani, off-side-ot kihasználni, sorokat „rendezni”, tempo-t variálni, sat., sat. Lipták Pipi sáros, gumírozott gatyában nekidült a kapu-oszlopnak, felnyúlt és megigazította az oszlopok közt feszülő marhapányvát, néhány rugózó mozdulatot tett és megállás nélkül ócsárolta Gyulay Kázmért.

Az ellenfél, radical újgrammaticus gyülekezet, újra nekilődult. Halassi hallgató átlötte a laptát a hátsó alak-zatok fölött, Lipták Pipinek, az avanti költérnek moz-dulnia kellett volna, ám veres ábrázatával bennragadt az őrzésére bízott kapuban és Nagy Pető bepréselte a

kapott passt a lineán túlra. Gyulay Kázmér csakugyan furmányosként ontotta a sok csudálatos ősi átkot, mit Lipták Pipi elevenen szedett lelkébe („Úgy csahol ez itt, mint az újsági ebek, ez a szaros Pulcinello!”) és le akart vonulni. De a többiek türelmetlenül újrazedték, a hasznost az édessel vegyítve felhagytak a védekezéssel, Gyulay Kázmér, a *half-back* előrerohant – hol van már a libero, hol már az új system, hol, hol az új manoeuvre?! –, gőzőnként evickélte át magát Palotás Lazin, majd a kaputól hajításnyira lövetet eresztett meg – magosan, randán a marhapányva fölé.

„Micsoda poshadt alakok!”, undorodott Csicsói nagydoctor az ablakkeret homályában. Nem várt Keresszegi úr készülő „ugyan-kérlek-ezek-is-a-mi-fiaink” liberális nyáladzására, visszaült, aztán parancsoló hangon odavetette: „Ebből a bagage-ból kettőt-hármat meg kell csapnunk!”

Keresszegi úr, nehogy a számos csúszó-mászó magyar hízelkedő egyike legyen, óvatosan megkérdezte: „Mégis, dékán uram, kikre gondolsz?”

Csicsói peshedt, ereszkedett húsú arcán setét, biztató mosolygás áradt szét; – *faggat, gyötör, remegtet itt minden óra*; kihúzta az asztalfiókot és egy regál árkusra bökött. „Azokra a capitalisokra, kik ezt a ragyogást csinálták, méltóztassék elhinni Excád”, mondta, és cavalierement, baltáját a paisba vágva, nekiment az ellenségnek.

„Bizonyos új genie”, kereste ki Gyulay Kázmér dolgozat-firkáját a nagydoctor, arra oktat engem, hogy, és mostan citálok: »a facultáson folyó okítás egy batkát sem ér, mivel az egyetemi ifjúság kérdező-ívekre adott válaszából, némi difference ellenére, az okítás színvonalát – a hallgatóság igényeihez mérten – nem lehet megfelelőnek nevezni.« Mi ez, kérlek szépen? Hát újra ide jutottunk?! Ám ha felcsapod ennek az ELYSIUM nevezetű tákolmánynak bármely lapját, melyet, hohó, mi finanszírozunk, szinte ugyanezt olvashatod. Ki ezért a felelős, mi? De hallgassad tovább.

»Ha az elméletben önállóan gondolkodó, szabad embereket képezne az universitas, akkor lehetővé válna, hogy a politicalai életben a mostaninál actio-képesebbé váljék a publicum. Csak akkor beszélhetnénk arról a deákról, akit az okítási system papírra dobott. Arról a deákról, aki a részletekből is syntetisálni képes, aki – amilyen mértékben felelős a maga 'zártabb' egyetemi világában, ugyanolyan gondolkodó lehet világának bővebb határain belül is: az universitas köz-életében.«

Csicsói, aki ex offo is tudott trottal lenni, szokásához híuen szónokias dagálllyal olvasta Gyulay Kázmér beszélyét, itt most megállt, és nehéz sóhaj remegteté keblét.

„Amikor interview-t adtam ennek az új genie-nek, szelíd volt és alázatos, akár egy póstagalambocska. Arról kérdezett, mi különbséget látok köztük és az ötvenes évek hallgatói között. Ám hogy a szétszórt kérdő-

íveken miféle érdeklődést tanúsítanak, kikhez, mifélékhez juttatják el és szándékukban mi áll, arról hallgatott. Ezeket neveljük mi? Ugyan vidéki egyetem a miénk”, sértődött meg Csicsói, valahányszor ki kellett ejtenie ezt a szót: vidéki, „de *palam et publice* nem égethetjük magunkat. Ezt a lapszámot, amely tele van vádaskodással, draw-back-kel és hasonló zagyvaságokkal, itt, most, azonnal betiltom!”

Keresszegi secretarius már korábban tudta, mit fog vele közölni a dékán úr, azt is tudta, hogy unodalmasan kell válaszolnia, bár ez nem esett nehezére; nevezetes volt arról, hogy sans façon, órákon át tudott a Paréus irányzatának materialis alapelemeiről anélkül beszélni, hogy a publicum az ő szárnyaló gondolat-csapongásait a legcsekélyebb mértékben is fölfoghatta volna. Tudta, persze, amit Csicsói is tudott, és azt is tudta, hogy Csicsói is tudja, amit ő, ti., hogy itt ő a nevezett uracsok szekértolója, a jó embör, az extremek fuvarosa – fuhrmann, ki bakon lovai megett ül és napjait gyümölcsöző eszek generalozásával tölti. Keresszegi úr még esti sétáin is, amikor tacsóját pisáltatta a Szénatér platán-kulisszái tövében, el-elkapta az arra lődörögő uracsokat, akik érdeklődésére jobbára borgözös feleletet adtak – gyóntató idomárnak mondom én, a részeg contraband. E parádék ugyan ritkán nyújtottak Keresszegi secretarius számára novumot, de évtizedek óta kitarító hűséggel róttá az alagút-setétségű, poros ut-

cákat. Volt ezekben a rögtönzött disputákban valami a missionarus rókaszelídségéből („Lám, milyen lelkesen dolgozta meg Gyulay tanár Ecsedi Báthori fohászainak 42. fejezetét. Tessék kérem elmerülnie a tanár úrnak az academiái kéziratárban...”); – jutott némi adatocská a deák urak sületlen elkottyantásai révén a műintézetben uralgó „állapotokról”, „hangulatokról”, „processusokról” vagy egyéb zavaros „actiók”-ról és „dolgok”-ról: mindenki köpött és vallott, ígért és fogadott, de hogy informaticus opusculum készült volna, azt senki sem hitte a sovány, gyötört arcú emberről. Pedig secretarius volt az istenadta.

„Először is” vette le okulárját Keresszegi úr, hogy a szemét pihentesse, „olvastassuk el az ELYSIUM-ot kiváló philologusainkkal. Ha representatív felmérés készül, ők hivatottak szólni.”

Ezzel befejezettnek vélte a tárgyalást, szeretett volna kitaposni a sáros léből, szívesen lett volna golyvás agastyán, cigány maquignon, favorit eb, adta volna akár a continentalis tudatlant, de Csicsóival szemben üldögélt, hát bevett usus, divatozó praxis szerint arról beszélt, ha már feltétlenül szükség leend a megcsapatásra, amit ő a maga részéről nem javasol („nem szerencsés az efféle transactio”), akkor egy bölcs és érett theoria alapján kell dönteni, a humanitarius elvek messzemenő betartásával, ami persze nem jelentheti a liberalis tétovaság eluralgását.

„A közvéleményt kifejezni, *rectificalni* és azt mindinkább a valónak sarkalatára *állítani*”, idézte Csicsói képébe vágva a manifestet.

A dékán doctor teljes testi méltóságában felállt, elszórta a szivarremanenciát, majd veresen azt kérdezte: „Mit peszderkedsz itten?” (Ami körülbelül annyit tesz: Miért gondolod, hogy sympathiát gerjeszthetsz?) Keresszegi secretarius ekkorra már a papírvágó ollóval piszkálta körmeit, s azon mélézött, ugyan hogy került vagy két hete újságpapirosba csomagolva Csicsói nagydoctor asztalára az a nevezetes „Yellow book”, amelyet Barclay mester nyomdájában nyomtak (28 Castle Street, Leicester Square, London): hogyan olvas Csicsói németül, s vajh miért tartja ezt a szamoizd. könyvet még *most* is feltűnő helyen?

„Ez a piszkos tollú detractor gúnyturháival még a legszentebbet is bemázolja” – harsogta a végszót Csicsói, aki nem volt jó orator. Seminariumain, ha összegzésre került a sor, szerette efféle toposszal felszítani a hallgatóság érzelmeit: „Budai genosse – nem jó genosse.” Tette ezt minden különösebb analogicus metaphora-rendszer nélkül, szárnyalóan szellemes bizonyítás nélkül, nélkül a cáfolás érveinek, gnómáknak, enthymemáknak, ha kell, a látszat-enthymemáknak. Nem. Nem lacafacázott az „idővel” sem, szeretett mindent úgy nevezni, ahogy kell: akár egyik tanult collegája, ki a revolutionär napokat beosztotta lakásán töltötte, tartva valaminő haragtól,

noha órá senki sem haragudott, mivel mértékletesnek és gyávanak tartották; túlbiztosította magát, philosophice, egyik collegája lakásán töltötte az ágyúzenés időt, majd mintegy köszönetül a napi adag kétszersültért, kecsketejért és cukros laskáért, a zajos napok múltával első útja az audienz-szobába vezetett, ahol tilalmas olvasmányok tárolásáért besúgta a tanult collegát: kit az új hatalom új emberei, se té, se tova, kipenderítettek hivatalából, s ki azolta is az alkohol bűzös mocsarában feredőzik. Csicsói mindezek ellenére nem volt velejéig romlott, nem; – időnként alkotószabadságra vonult és írta, cédulázta az adatokat készülő nagy opusához. Sőt, a consolidatio eljöttével néha még vizsgáin is szelíden viselkedett: egyik kedvenc tanítványa, Lipták Pipi beszélhetett nyugodtan mindenfélét összehordva néhai Tóth Elekünk harmadik alkotói korszakáról anélkül, hogy egyetlen sort is olvasott volna a classicus auctor regényeiből. Csicsói húsos arca enyhe mosolygássá formálódott, hideg, szürke szeme jóindulatot sugárzott, beleszipantott kövér cigarójába és a legmagasabb classificatiót jegyezte fel a növendék-poéta indexébe. „Olvasni, olvasni, még több jó, hasznos könyvet olvasni”, mondta kenetteljesen az elképedt Pipinek, aki fehér bőrű és szeplős lévén, fiúi pietásból búbjáig pirult.

Újfalussy Rácz Jenő anachoréta és censor javaslatára Gyulay Kázmér is bejelentkezett a quaker főnöknél interview-t készíteni; higgadt velő által és Jenő tanár-

ral „egyeztetett” kérdései az ELYSIUM számára Gyulay fogalmazása szerint „hűsítő antiphlogisticon-féle szerként fognak hatni”; – Csicsói nagydoctor egy dogmaticus rigorista flegmájával tanulmányozta a leírt kérdéseket, majd arra szólította fel az ELYSIUM szerkesztőjét, jöjjön egy hét múlva, „addig majd felkészülök”. Gyulay Kázmér – *de genere Kaplony* – Halassi hallgatóval jelent meg a dékáni szobában, leült vidéki magyarkában feszítő classicus költérünk portrait-ja alá és a csíkos huzatú kanapén jegyezte Csicsói dékán szavait. Gy. K. kérdésére: „Prof. doctor, milyenek találja a mostani egyetemi polgárok összetartozását és bizonyos társadalmi ünnepeken való megmozdulását?”, Csicsói nagydoctor meglepetésre egy árkus papirost húzott elő és olvasni kezdte.

„Azt hiszem, hogy a helyzet jellegzetes.” Szerette a jó kezdőmondatokat, szerette ügyesen mozgatni a rhetori apparátust. „Mert míg a facultáson érezhető bizonyos széles körben ható közömbösség vagy visszahúzódság, az ifjúsági munkával szembeni érdektelenség, egyfajta társadalmi leszereltség, ugyanakkor ezek más oldalú megközelítésében, a collegiumi élet vonatkozásában éppen az ellenkezőjét láthatjuk. A Metternich Collegiumban három-négy esztendő óta elmélyült, komoly munka, igazi közösségi élet folyik. Érthetetlen számomra, hogy ugyanazok, akik a Metternich-ben dolgoznak, itt az egyetemi ifjúságot és hallgatóságot alkot-

va passívak. Olyan ez, mint a hideg időben rakott tábor-tűz. Az embernek mindig az a fele melegszik, amelyik a tűz felé fordul, a háta pedig – amelyiket a tűz nem éri – fázik.”

Gyulay Kázmér szóvita nélkül szegezte a nagydoctor-nak a „hogyan látja a személyes ráhatás orientáló szerepét?” furfangos kérdését, de végképp belátta, hogy itt komolyabb beszélgetést botorság remélni. Csicsói jegyzeteibe pislantva mondá:

„Professori közhelyesség, hogy az okítói példaadásnak fontos szerepe van a tudományos nevelésben. Szükséges leendő példaadás az Universitason is, ám a nyert emotio pozitív vagy negatív oldala egy minutára sem menti fel a bölcsészet hallgatóját a saját sorsa iránt érzett felelőssége alól.

Ímhol, ha egy egyetemi polgár nevezetesen italozó élmódra adja magát, korcsmába csapong és részegkedik, nem hivatkozhatik arra a casusra, hogy akad egy-két professzor vagy kisebb adlatus, akit italos állapotban, züllötten látott. Egy húsz-huszonkét éves, tökéletes karakterű férfiúnak olyan határozott felelőssége van saját élet-stylje kialakításában, hogy egy-két negatív okítói példa nem befolyásolhatja. Ám a jó ízlés nevében fontosnak tartom itt is az oktatói példaadást.”

Halassi hallgatónak, madarak, ha baglyot támadnak, hoch-hoch!, kedve csosszant profanicus közbevetésekkel megzavarni a méz nyalánságú beszélyt, de még-

is hagyta, hogy Gyulay Kázmér systematicusan, mégis kedvetlenül kérdezzen. „Mi inkább a tudományos teljesítmény felől közeledünk a kérdéshez!”

„Minden egyes oktató mérlegre tétetik”, válaszolta Csicsói e mártalékkal: „így szükségképpen fölvetődnek az eredmények és a negatívumok az okítók munkájában. Meg kell állapítani, hogy az Universitas testülete – talán-talán egy-két kivételtől eltekintve – tervek szerint, egyenletesen, mozgalmasan hajtja végre a maga elé tűzött kutatási feladatot és az eljövendő időre is a reáliák figyelembevételével komoly erőfeszítéseket igénylő kutatási programot állított össze a maga számára. Nincs olyan fórum, nincs olyan alkalom, ahol a hallgatók szervezeten nyernének betekintést a facultas életébe. Van azért némi betekintés, van imitt-amott lehetőség. A hallgatók is hozzáférnek a kar nagy sikerű, modern felfogású actáihoz, vagy p. o. ha megjelenik Kuthy Geyza *Az aestheticum nyomában* című új kötete, nyilvánvalóan megveszi a bibliotéca és vitrinjébe, hogy mindenki láthassa, kiteszi a borítólapját.”

E színészeti demonstratio végén, melyet *energicus methodus* felé a részt vevő deákok vinni sehogy sem tudtak; *smonca, kampec*, gondolta Gyulay Kázmér, megkérdezte, mi a hivatal vélekedése a mostani generatio viselt dolgairól – melyről a nagydoctor, seregnyi tapasztalása alapján eképpen szóla:

„Azok a tényezők, amelyek a jelenlegi és az elmúlt időszak hallgatóinak szemléletét és magatartását meghatározták, lényegében azonosak. Jelenlegi és régebbi hallgatóink élvezik azt a védettséget, amit ez a kiegyensúlyozott, nyugodt társadalom nyújt. Védettséget olyan értelemben, hogy biztosítva vannak a tanulmányok folytatásához szükséges feltételek, nem kell különösebb gondokkal küzdeniük. Senkinek sem kell aggódnia amiatt, hogy megszerezheti-e objektív okok, hiányosságok miatt a diplomáját vagy sem. Hallgatóink nagyjából ugyanabból a társadalmi környezetből jöttek, mint a korábbi években. Ezek a körülmények historiatilag meghatározott szerepet játszanak abban, hogy azonos minőségű hallgatóanyaggal dolgozunk most is, mint korábban. Mégis észlelhető bizonyos – ha nem is alapvető – differencia, az én véleményem szerint egyfajta színvonalbeli, minőségi javulás. Ami a tudományos aktivitást illeti, itt az a megfigyelésem, hogy egy bizonyos – ha nem is túlzottan nagy mennyiségű –, szerény szintemelkedés tapasztalható. Saját megfigyelésem, hogy a seminar-dolgozatok nagyon igényesek, önálló kutatást, elmélyült gondolkodást tükröznek. Különösen a poeticában való jártasság figyelemre méltó, a modern mód-szerekhez való közelítés.”

Tavaszi volt, szívgerjesztő scena, a zöld pázsiton madarak kaparásztak, ócska ladikok indultak felfelé a zavaros folyón; Csicsói ekkor még, elbocsájtva a szótlan

deputációt, nem gondolt rá, hogy éppen ezek lesznek, kik ambíciói és illúziói ittasságuktól vezetve general-támadást intéznek pattogó kézírataikkal – liberalist színeznén a legalitásnak maskarája alatt. Arra sem gondolt, hogy pletykák kelnek majd lábra, melyekben a fecsegné és locsogné szerető publicum magát szüntelen gyakorolja; pletykák az ő deákokkal való kokettálásáról, melyből aztán egynémelyek közeli lebuktat következtették; gyengekezűségéről, mely egész munkálkodására kiterjesztvén, halvány színben tünteté őt fel; tévelygéséről, mely a divatba lökött politicai aberratiót engedélyezi, és még számtalan variatio, mely a szőnyegen fekvő kérdésekből következett. A botrány akkor pattant ki, mikor Gyulay Kázmér a kérdezőíveket begyűjtvén, és Csicsói nyilatkozását kolompossaival meggyúrván papírra dobta a mostanság divatos sociologicus kézírást és két példányban benyújtotta: Újlaky Rácz Jenő censornak az egyiket, a dékán hivatalába a másikat. Egy harmadikat (később egy negyediket) pedig suttyomban, kéz alatt terjeszteni kezdtek: jelesb eredménnyel, mint jellemdús könyvárus magasrangú hölgyek boudoir-jában.

„ZELÓTA NÉP, ZELÓTA KÖLTŐ!” – mormolta Keresszegi secretarius az első befutott hírek hallatán némi jókedéllyel; – Újlaky censor színes raqetteket lödözött az égboltozatra, jelezvén, hogy az elysium szerkesztői újfent kijátszották éberségét; – befutott Szucsányi mester

írásbeli jelentése: miről beszélgetett a jeles compania legutóbb a M. É. K. bistrot-ban elébb cognac, majd cyder ivás közben (semmiről, összevissza handabandáztak): – a hallgatóság kicsapongásra, verekedésre és más efféle socialis qualificatiókra hajlamos részének kedve buzogni kezdett s a Széna-téri ódon házat időnként a fényes észfödelű policisták szállták meg.

Csicsói nagydoctor, noha egyetlen betűt sem látott a nagybecsű beszély-cyclusból, sietve, a legelső felszólaló volt a Széna-téri nagy hallban tartott gyűlésen, melyben az EGYETEMI ELYSIUM nevezetű deáklap eljárását lemoslékozta, kijelentvén, hogy olyan kérdések körül, melyek ez öreg és nagybecsű universitas oktatási színvonalával állanak connectióban, egyes borpiócák (ú. m. Gyulay and Co.) nem competensek a szóllásra. Ünnepeles dagályossággal visszavonta a lap redactorjának adott interview-t: „kérem, egy olyan pillanatban nyilatkoztam, amikor nem volt világos előttem, miben állnak szempontjaik.” A facultás egyik „udvarias komondorjának” látszó Gyulay és társulata egy később, már „szavazóképesen” megtartandó gyűlés „beszéd-themái” lesznek; – addig a Keresszegi secretariusához húzó tanárok ellen-nyomására nem indítanak semminő eljárást, ám gondosan megvizslatják az előállott situatió „körülme nyeinek létrejöttét”. Újlaky censor, hivatalos kóstolója és előízlelője minden szellemi eledelnek, ki a tribunál hátsó soraiban kínzó érzések közepett üldögelt és na-

gyon szeretett volna nem ott lenni, a végszó felhangzásakor boldog sóhajt eresztett el, hisz punitióval számolt; – hazatérve örömkönyvek közt mondta aggódó neje-nek: „pattogtatnak ezek a gyerekek, de majd én megmutatom nekik, hol lakik a magyarok istene!” Amint kézcsókra járuló gyermekei fejét sorban megsimogatta és népes családja nyugovóra tért, elővette jegyzeteit és kibővítette a már korábban elküldött jelentését (v. ö. „UNKRAUT-GYOM”) azokkal az informatiókkal, melyeket aznap, a Szucsányival való találkozásakor szerzett. Halassi hallgató ennek alapján nem csupán „kikapcsolandó”, de a „legveszélyesebb elem”, akin nem fog „tanács, collegialis beszéd: à la diable megveszekedett radical”. A különleges familiaris háttérű Gyulay Kázmért azonnal le kell váltani deák-szerkesztői méltóságából, s hogy mily édeskevés a dorgálás elégtétele, kimásolta – arrière pensée – Szucsányi mester friss adalékát újabb tévelygéséről:

„Gy. K. két, universitas-szerte közismerten itkányos cimborájával (Palotás Lazi, Knissay Zalabér György) éhhomra per koponyam kettő usque három liter veresbort ivott, majd ebédelő időben betértek a collegiumba, ahol az egyik emeleti szobában néminemű szóváltogatás után összetörték a berendezést és a zúzott darabokat énekszótól kísérve kiszórták az ablakon. Súlyosabb azonban, hogy a szobát díszítő statusférfiak képét meg-

gyalázták és megtaposták, eközben fennszóval szidalmazták az ábrázolt személyeket és a megcsonkított képmásokat is kihajították az utcára. Különös szerencséjükre a collegium kulcsos kapusa felfigyelt a tava-szi légben szálldosó delicát darabokra és túlbuzgóan, mintha az urak fizetett inasa volna, fülkéjét odahagyva egyes mozdulásokkal elkapdosta és eldugdosta az árulkodó bűnjeleket. Mire derék őreink a hely színére érkeztek, a három deák-úr az alvószobában vastag horkolással szanaszét hevert. Másnap óráikon megjelentek, sőt Gyulay K. előadást tartott az assonance-ról, de úgy viselkedtek, mintha semmi sem történt volna. Gyulay K., midőn a deák-felügyelő kérdőre vonta illetlen viselkedéséért, elébb hallgatott, majd ékes blakkussággal a következőket mondta: »Futu-ți gură și paștele mătii!...«„

„Unbedenklich”, gondolt Keresszegi secretarius az ELYSIUM munkácskaira; ártatlan ügyecske, szende agyarkodás, bár a sanyarú vizsgálatban annyira fújják, mint szögre lógatott bendőt, mit, ha huzat dül a házban, a szél csattogva és zörögve csapdossa a gerendához. Csicsói dékán-doctor még most is trillázza az izgágák elleni sorakozót, mígnem aztán a Széna-téri szobában a secretarius kényszerült erővel kiütni célpuskáját.

„A szereplők többsége *unbedenklich*, vagy legalábbis jóindulatú buzgólkodásból pajtáskodott a lapocska

szerkesztőivel”, mondta, amint némileg csillapodni lát-szott hivatali előljárója, „minek eredményeként, és ezt nyugodtan, kicsinykedés nélkül mondhatom, érdekes, ritka előadású összeállítás született. Büntetnünk kár, azonban ha a csapongó kedvet lohasztani szükséges, foglaljuk írásba vádjainkat. Dékán uram” – az egyik fo-lioból óvatosan előkotorászott egy árkus papirost – „en-gedelmeddel én már meg is írtam, hogy *illetéktelenség* jogán elmarasztaljuk őket, a kész lapszámot pedig na-turalistico-literalistico-politico-historicus tudományos vizsgá-lódás alá vonjuk, s ha e vizsgálat után is könnyű-nek mutatkoznak, a kiadást, az universalis emberi jogok időszakos felfüggesztésével, megtiltjuk.”

„Ha elfogadnám érvelésedet”, válaszolt Csicsói dé-kán még a csengettyűrázás előtti apaticus hangulatába visszazuhanva, hogy munkatársa a bureaucraticus re-actio ellen ágál itten és egy tisztességes, még ha mégoly jelentéktelen összeesküvetel földérintésének örömétől fosztja meg hivatali előljáróját örökös kételyeivel és ag-gályaival, „ha el is fogadnám állításaidat, akkor is gon-doljuk végig a lehetőségeket. Nos, megpróbálok kiseb-bíteni az uracsok vétkét, ami azért szerfölött kártékony állítás, mert e díszes alakulat a mi fiunk-borjunk, s ha futni hagyjuk őket, holnap még vastagabb gorombasá-got löknek majd fejünkhöz. Ezen felül aztán már csak az áll, hogy here-mód elszaporodtak az efféle megoldások kedvelői. Mi szükség hát az universitas intézményét

olyan eszközül tenni, hol botrány botlik botrányba, s nem célzat nélkül üt zajt maga körül, hogy a közfigyel-met magára vonja?”

Keresszegi úr nem hallgatta tovább a bőséges szólást. Csicsóit figyelte, ki láthatóan erőlködött saját dialectu-sát és küljelenségét a conventionalis mívelt formákkal fénymázolni; – arra gondolt, ami esti platánsori sétái során (*The walking the dog*) néha eszébe ötlött: vajon ténylegesen megérdemlik-e ezek a fiúk a nyájas bánás-módot? Vajh, nem szélhámosok-e bankócsináló mód-jára? Vajh, eleget és szívósan törődnek-e az eszményi tudománnyal és saját studiumaikkal? Kibeszélhetetlen bosszúsággal emlékezett épp Gyulay és Hatvani szer-kesztőknek szóban tett vizsgájára, melyet a tanítómes-terek arriére garde-jaként a saját lakásán tartott. Miután asztalával tisztelte meg a collega urakat s kötetlenül szabad beszélgetést ajánlott, egyre növekvő döbbenet-tel hallgatta a szélhámos szócsépléseket, manoeuvre-ző semmitmondásokat, jószándékú improvisatiókat, és a mélyebbnél is mélyebbre süllyedt foteul-jében, ami-kor egy rossz óra múltán bizonyossá vált, nemhogy az *Echo christiana et catholicá-t*, vagy netán a *Militaris cong-ratulatio comitatus Bihariensis-t*, de az *Ἐπιτάφιος καταρ-τοόφικον-t* sőt!, sőt még a *Kitett cégér, mely alatt feltalál-ja akárki is, minémű poshadt és mérges tejet fejt Keresztúri Pál Erdélyben egy Katekhizmusnak tömlőjébe, néminemű Heydelberga táján nőtt és hizlalt teheneknek tölgyéből a nem*

régen született csecsemő keresztyéneknek szoptatására, mely megorvosoltatik egy keresztyén orvosdoktor által című opust sem olvasták; nem tüzetesen, de sehogy is. Először azt érezte, a legkisebb teremtese is a zoológiának gúnyos kacajt üt rajta – noha nem tudhatta, hogy a szélcsapott deákok a sáskányi anyagot mindösszesen egy álló nap kívánták haszonnal forgatni – végül is, mert spirituális képességeikről tudomása volt, kegyesen, pirulás nélkül megbocsájtja a tanítványok eme botlását – fátylat, lep-let, burkot rá!

„HJA”, rezdült föl csöndes meditációjából Csicsói, „hja!”, s ahogy hirtelen szünet állott be a monologisáló beszédben, újra eszébe szökött, mennyire nem szenvedheti, ha valaki a szivar hegyét leharapdálja; mérhetetlenül előnyösebb a szivar végét átszúrni, mint levágni: azon mód a dohánynedv a szivar végében marad s így a bűdös lé nem folyik az ember szájába! –; azután váratlanul, további szóváltás nélkül mindketten felálltak a hatalmas dékáni asztal mellől. S noha, more patrio paprikás dolgok is vannak imitt-amott, Keresszegi secretarius bizonyos lévén, hogy tervezetének egész hatását senki sem fogja tönkre silányítani, az ablakhoz ballagott: – szitált az eső, lenn, a libaürülékes gyepen éppen egy sártól csatakos emberfajzat mászott a kapufélfára, tetejéről leoldotta a marhapányvát, a vállára hajította, majd egynehány korcsolyázó mozdulattal elhagyta a já-tékteret.

| 10. |

„Miért az eredetiséget herélni, miért az uralgásnak efféle kedvelése, miért e kecs és báj, mely többet ad a leánykák legsimább nyakának simogatásánál?”

– Némedi lelkész

a maga erszényére sokat gondolkozott ezen, de töprengéseit legtöbbször ekképp zárta: „Hiszen a mi Urunk Jézus Krisztus Isten volt, mikor ember volt is, most annál inkább az, és mégis korbácsot kapott azok ellen, akik az atyja templomát megfertőztették. Vagyis: Ego homuncio hoc non facerem? Mindent, mindent szabad – genie-vel!” Ám valahányszor eddig jutott a combinációban és Némedi lelkész legkisebb fiával felbukkantunk, felejtve az eddig concordáltakat, felnézett okulárja mögül és megkérdezte: „Már megint hol loptátok a napot?” – „Shakoztunk!”, válaszolta higgadtan Némedi lelkész legkisebb fia a szokott malitiával; – „és még mindig egál”, toldta hozzá, zsuorodó hideg tömb, a sűrke szemek láttán.

Apám, Gyulay Domokos – *de genere Kaplony* – oly annyira kedvelte a tiszteletes urat, hogy alkalmasint Kotzebeue-ról, de még Boufflersedről is elmélyült vitát folytatott vele, duruzsolva, köhécselve, küszködve hörghurutjával, de kiszolgáltatva magát egy ráérős, ful-lasztó vitának; sőt, néha azt is engedte, hogy a disputa számára lehetetlenül kedvezőtlen fordulatot vegyen.

„Ne felejtsük” szöveg egyik alkalommal székében kényelmesen hátradőlve Némedi lelkész az eddig elhangzottakat összegezve – „kimeríthetetlenül gazdagok vagyunk az individuum megtartásának példatárában. Mert hát végül is miben áll az üldözött és majdnem mindig illegitim egyház ereje? Az egyéniség kifejtésének és kibontakoztatásának szabad lehetőségében. Higgye el Gyulay úr, az intézményesülés csupán kaloda, nyűg, szükséges rossz, amivel nem a hit szabadságát véljük feltétlenül kifejezni, csak a practicus, ám halaszthatatlan és mindennapos ügyeinket kell vezetnünk. S ha azt mondom, hogy az udvari predicatorok Alvinczi Péteren, Meggyesin, Bornemisán át individuumaikat sose adták fel, noha arra voltak kényszerülve, hogy egyszerre feleljenek meg officialis előljáróiknak és a széles táború magyarázatra szorulóknak, nem mondom hajba markolóan újat. És ezt sosem illik elfelejteni.”

Apám, Gyulay Domokos, noha a hitélet kérdéseit soha nem tartotta az idvesség forrásának, s ha csak tehette, mereven elzárkózott a felekezeti viták elől, most, ő is kényelmesen, faragott székébe dől le, mosolyogva, felvillanó kárörömmel megkérdezte: „De hát könyörgöm, mit szól, hogyan szól az ecclesia az universalitáshoz?! Mert ugyebár az világos, amíg a protestantizmusban a haladás mindég csak *egyéni* lehet, addig a catholicismus általános zsinataiban olyan intézménnyel bír, mely által a haladás az egységgel összeférhet. És ugyanígy; meny-

nyivel könnyebb helyzetben van az a hierarchia, amely a zsinatot irányító pástortól, a pontifex maximustól kapja az utasításait! Ami azt is jelentheti, hogy actualisálás nélkülivé, időn kívülivé helyeződik az egyház. Sőt, józanul és emberien figyelmezteti a polgárt: milyen vagyok én és milyen az Úr?, milyen lehet az én viszonyom hozzá?, milyen a megváltáshoz, kegyelemhez, a cselekedeteimhez, hadd ne folytassam. És históriailag idézve, miért él még ez az agyonfoltozott, agyonmanipulált hierarchia, amely, és ebben igaza van, kiséprúzta és kiokádta a saját ellenzékét? Talán azért, mert a navigálás biztonságához ezer éves receptje van. Ehhez képest az intransigens és a manipulálás időtlen formuláit is egyre biztonságosabban kezelő protestantizmusunk olykor még a statualis potestast is a legteljesebb buzgalommal kiszolgálja.”

Kedvetlen és sötét maradt ez a beszélgetés, mert apám, Gyulay Domokos nem szívesen bocsájtkozott improvisált disputákba, s most az is zavarta, hogy nem merő theologiai problémák bukkantak fel; „*mintha* már mindannyian correctül értelmeztük volna a legalábbis nehezen értelmezhető” – gondolta. „Ha csüggesztő controversiákba kell mennünk, mint a forgonycsináló, ki harminc esztendő alatt erre jutott: örökmozgót talált (!), de sem orthographiája, sem etymológiája, sem syntaxisa, sem stylje, sem aestheticája, sem logicája – akkor nem kacagnunk, de szánnunk kell az embert” – írta fennmaradt jegyzeteiben apám, Gyulay Domokos, az

első magyarországi vasszerkezetű ívhíd (Bogen-Hänge-Brücke) tervezője.

Most azt kérdezte, nem is a lelkésztől, inkább csak az aeternitáshoz címezve a szavakat: „Miért e kényszeredett disputa, amelynek elfogadhatatlan járuléka az örökké való mellébeszélés, melyhez képest minden kérdés a lát-szólagos, a production kívüli szempontokra irányulna?”

„Hát ez az!”; kurjantott Némedi lelkész, „végre-végre egyetértünk! Mert immár felekezeti hovatarozás nélkül is értelmesen küzdhet az ember és nem szavakban, sőt meddő hitvitákban, de az azonnali cselekvés szabadságában. És ma, végül is megadatott az a lehetőség, hogy historiai napokat éljünk és erre fel kell készülnünk. De csakis úgy, ahogy Kálvin jelmondatában áll: *Prompte et Sincere* – határozottan és becsületesen.”

Hogy az első revolutionalis napokban ki sem mozdulhattam a kertes házból, még a Möurul aljába, a fedredőházakhoz, a Domogled oldalába se engedtek ki Szimionnal, vagy Némedi lelkész legkisebb fiával, és azt kellett látnom, hogy Fronius doctor és consiliarius regius, az öregapám, sértődötten félrevonul és korábbi sententiáit nemhogy nem kényszeríti senkire a szokott vehementiával, hanem *eltűnik* a hátsó szobában és elbujdosik a méhesbe; nos, ezen nem csodálkoztam, annál inkább azon, hogy még a Szűts tanárral való szokott találkozóról is eltiltanak, holott róla még apámnak, Gyulay Domokosnak is tűrhető véleménye volt.

SZÜTS TANÁR kitartó agglegény és nyavalyás különc – zsíros redingote, finom sétapálca, franciabársony télikabát, kamásli – a városka szélén lakott. De Szűts tanár nem administrator, nem vazallusa senkinek, megengedi magának, hogy csetlő-botló ember legyen és nagyot köp a Goszpodi pomilujjal zengő város felé. Szűts tanár lakásában nincs szőnyeg, konyhaszekrény, kötelesség, sophisma. Szűts tanár nyavalyás hipochonder, egyik nap öreg és megroskadt, aztán hatféle hurutból, csűzből és miasmából másik nap alatt születik újjá; Szűts tanár sajnos a közügyekért nem harcol. Szűts tanár ellenben a társaságos élet és a philosophia által szerfelett kipallérozott; – „überfeinert”, amint azt a nagy Jenisch mondja. Anglus, német, franczuz, olasz, spanyol, portugallus nyelven olvas, nem szólva itt a régi görögről és rómairól, legnagyobb poetáknak mégis az arabsokat és persákat tartja. Szűts tanár nyakánál őszes, tiszteletet követelő dús hajviselet; ha bejön az oskolába, fésűjét néha bennfelejtí hullámos hajában. Szűts tanár kalapját, vaksi lévén, szög helyett a fehérré meszelt falon pihenő légyre akasztja; Szűts tanár naponta tíz levelet kap és húsztat ír, bízván a postában, a censuramentes, hát csöppet sem pesszimista világban. Szűts tanár ugyanakkor valódi *sportman*, csupán az a nyavalyás kór gyöngíti, mint Fronius Karl jogi doctort (= a mostani morbus hungaricus), amelyről, de csakis, *kizárólag erről* így osztja meg diagnosisát öregapámmal: „Elejéntén aranyér volt

a bajom, abban egész hátam és gyomrom megdagadt annyira, hogy sokszori kenés által sem tudtam eloszlatni megkeményülését!”

Szűts tanár valaha költérnek indult, de nem bírta szuflával, mert ideája nem eredeti, hanem merő követés volt. Szűts tanár ráadásul azzal az egyáltalán nem originalis ideával kezdte, mely azt mondja, a magyar nyelvnek *készülnie* kell, méghozzá úgy, hogy „a magyar vitézeket magyarul kell siratni Magyarországon a magyarok számára”. Szűts tanár tán ezért írta első, göcsörtös próbatételeit elébb deák versezetben, s aztán, hogy megvizsgálta, eképpen tette át honi dögösre:

*Megállj utazó.
Zemplén megyéje
Hálaadó szívvel
Ez oszlop mellett
Könnyekre hív meg*

N. N.

N. N.

N. N.

s a t.

Magyarok. Nemesek. Honnyaink. Vitézeink.

Hazánkért. érettiünk. társason.

Önként. disszel. még. szabadok.

A szabadság. veszte előtt.

Győrnél. a szabadságért.

Ontották véreket.

N. N.

N. N.

N. N.

s a t.

Szűts tanár nem a dátumok jövődöbéli kurkászóinak, hanem a jövődö érzékeny embereinek készítette

az efféle sírhalmi emlékeket; – erről a nagy-nagy Zafyr Czenczi, országos poeta, crythicos, kinek szíves tudomásulvételre a napi húsz levelet írogató tanár gyalogpostával elküldte irományát, epistolát is írt: „Barátom... deák inscriptiód szebb mint a magyar. Van azonban valami benne, amit én nem szeretek. Relatiónk mellé kell tennünk. Szeretnék eránta beszélni veled, hogy félre ne értsd, amit ellene mondhatnék. Tisztelj meg látogatásoddal.”

Szűts tanár természetesen soha nem mozdult ki otthonról, nem futott hanyatt-homlok menekülve a nagy Zafyr Czenczihez, aki pedig, szent életű remete, reménytelenül biztos volt benne, hogy a honi literatúra új, jeles alkotóval lesz gazdagabb. Szűts tanár imígyen ifjúságának röpke álmaiból hirtelenül a recsegő deszkapadlaton ébredt és kikopott, kipottyant, titulus nélkül, a halhatatlanságért folyó küzdelemből. Ennek ellenére Szűts tanár az egyetlen e széles hazában, aki a gyerekek előtt nyíltan hangoztatja alaptézisét: „nagyobb szerencsétlenség nem érheti az emberiséget, mint hogy a hatalom megfosztá őt a nyomtatás szabadságától – potior mihi videtur periculosa libertas quieto servitio.”

Szűts tanárt meg lehet tréfálni, nem nyifog, nem nyafog, nem csap scandalumot, ha a léhás eszű deákok kilátják az oskolai táblát tartó kampósszeget, hogy Szűts tanár extaticus szövegmagyarázatai közben rácsapva a demonstrandumra, az robajszerű zajjal, de méltóságtel-

jes lassúsággal az olajos padlatra ereszkedjék. Szűts tanár ilyenkor resignáltan sóhajt fel: „Hja, kérem, ma már semmi sem megbízható.”

Szűts tanár kertjében, melyet korántán a legelőkelőbb és fantáziadúsabb gartenjének tartott a város művelt közönsége, most ős-dsungel, ős-vadon, ős-bozót, ős-folyondár; – poetai innep tartatik itt minden második pénteken, amikor Szűts tanár horatiusi epistolákat scandál a lelkesebb ifjoncoknak; meg-megpihen egy kerti szobor mellett, melyet megevett az idő, bepókhálózott a fű, a tökinda és a szeder, és latinul, tálentumosan folytatja tovább.

Szűts tanár, hogy e mostani revolutionär idők járása többnyire vagy Sisyphusokká vagy Tantalusokká változtatja az embereket, egyáltalán nem törődik az országos munkálatokkal s az álgyúzenés napok előtt is gyomlálgatással csapta agyon az időt. Szűts tanár egyik szobájában poros klavír áll – alatta köpöcsésze –, melyen házimuzsika gyanánt rendszeres koncertet ad; – „Istenem, mily egyszerű is a nyers alapváza ennek a hatalmas emberi színjátéknak”, sóhajtotta egyszer apámnak, Gyulay Domokosnak, majd főtémájának dallamhangjával indítva, később, hol a tonikai, hol a domináns jelleg között ingadozva, játszani kezdett. Szűts tanár, még egy tálentomot adott az Úristen, abszolút hallással rendelkezett: tanórán, ha Némedi lelkész legkisebb fia penáját a téntatartóhoz koccantotta, csak annyit mondott:

„Fiacskám, ha nem tudnád, ez volt a legtisztább *desz*, amit valaha hallottam.”

Szűts tanár bölénytermetű és hatalmas pofonokat tud lekenni a haza reményeinek, a téntás kéz kegyeiben Némedi lelkész legkisebb fiával többször részesültünk, mert shakoztunk – fejben. Szűts tanár nem tagja semminő pártnak, felekezeti életet nem él, javai nincsenek; bibliothecáját gavallérosság nélkül már háromszor eladta, vacsorázni a városka egyetlen serházába jár. Szűts tanár már ifjúkorában bátor volt pokróc módjára udvariatiánkodni; egyik szerencsés dolgozású sírfeliratát, melyet egy elholt Bellagarde gróf emlékére verselt, s miután a szomorú özvegy kártyán fejezte ki háláját a nagybecsű munka iránt, ezt válaszolta: „Hálás szívvel köszönöm a méltóságos grófné szép mívű lapocskáját, de jobban tette volna méltóságos grófné, ha a búsuló kártya helyett egy tál töltöttkáposztát küld.”

Szűts tanár házában tévútra vezetett fiatal, gyenge, fogékony és ingerlékeny ifjoncok egymásnak adják a kilincset, hogy tojásért, borért, pityókáért, murokért sat. *különórán* hallhassák a rettenetes oratort, ki az elemi ösmeretek rövid eldarálása után kerti sétára invitálja a művészet által érintetlen ifjakat és előadja legfrisebb teoriáját a genie-ről. Szűts tanár szerint a genie abszolút associatív, a múlt és jelen meglátója, és e meglátott jelen és múlt universalis és intensiv megértője egyben; – azt állítja ellenben, hogy az alkotásban a genie szabad

kifejlődését ma zavaros és beteges folyamatok gátolják és akadályozzák. Szűts tanár persze elemzően ismeri e létező „beteges folyamatokat” s arra concludál, hogy „itt korlátoztak, tehetségtelenek, közepesek, hordárok, fakók és condrák vannak, ezriovel, százezriovel és millióival”.

Szűts tanár ugyanakkor minden ifjoncot porig aláz, engem többször lehülyéz, Némedi lelkész legkisebbik fiát egyszer a zoológia legnagyobb csapásának nevezi, mert képtelen szabadon, à la lègere, fejből, idézni az Iliasból, ráadásul *eredetiben*.

Szűts tanáron nagyon édes bosszút venni; – egy szép koraesti órán kényelmesen ballag a feredőház felé. Nehéz, de izmos testét ruganyos léptekkel viszi kifelé a városkából, rá se hederítve a gyanús zajokra, melyek méltóságát kísérik, amerre feltornyosul gyűlölt és imádott alakja. Füttyörészik. Ahol nem bírja a magasságot, beszélő kanári, absolut zenei névvel helyettesít. És persze Beethoven Esz-dúr versenyének rondo-themáját fújja. Elkanyarodik a Monori-féle fürdőházak mellett, lesétál a folyópartra és leül a korhadt mólóra; ruháját accuratusan összehajtva a padlóra teszi, cúgos cipő, kamásli elvágólag és csupa szőrös, csupa gyenge, csupa ernyedtt, csupa meztelen testét lassan beleereszti a vízbe. Se társaság, se feredők, se lampion, se fáklyaláng; a csöndes, esti víztükrön Szűts tanár feje csillan, amint a Bisztra sodra felé érkezik és tempózva, árral szemben halad; – kitűnő delfin-technével dolgozik, s noha mozdulatai szinte a végsőkig csiszoltak, az

erős áramlás miatt alig halad valamit. És ekkor, e szerencsés phasisban Szűts tanár parton hagyott magányos ruhatárát egy lepkeháló rúdjával az árnyékból nagyon édes előkotorni; a hullámzó víz lassan himbálja a sebtében összetákolt mólót, ahogy Némedi lelkész legkisebbik fia a meredek partig piszkálja a cipőket, kamáslit, piszkos inget, nyakkendőt, fényes ülepű nadrágot; – pimasz, zabráló, utolsó tatár horda, dévaj visítozás közben visszük a megszerzett ereklyét a Kenyérsütő uccai házig, hogy ott a délutáni esőtől még mindig lucskos esőcsatorna mellé lökjük és sebtében elbújva várakozzunk.

Szűts tanár szisszenés, átkozódás nélkül, egy óra múlva tűnik fel: anyaszült meztelenül, a legcsekélyebb zavar és megilletődöttség nélkül, sőt animo, füttyörészve (Beethoven: Esz-dúr verseny, rondo-thema) sétál a kihalt, szeszvilágítású úton, a kapualjban lábujjaival megemeli a ruhakupacot, lehajol és gyors körbepillantással hóna alá vágja elorzott ruhatárát, matat a felöltőben, előhalássza a lakáskulcsot és kinyitja az ajtót.

Szűts tanár tegnapi ruhájában, otthonos eleganciával üll másnap a katedra tetején, ügyet sem vet a különös figyelemre és a szokott vehementiával kezdi perorálását. „Tökfilkóim, ma az accusativus-szal járó praepositio taglalása előtt játszunk egyet! Mondok nektek egy kerek, fél fabulát! Nos, egy szépecske, feredőt vevő aszszonyra két büdösszájú öregember leselkedik, ígygen” – és a táblára két setét képű ordast rajzol fel úgy, hogy

sóvargó pillantásaik a köztük álló csupasz bárányra esnek. „Nos”, folytatja Szűts tanár, „itt e két bűzös jószág az ártatlan, zsenge húst lesi, akár ama két öreg a történetben, akik a fabula másik fele szerint egyáltalán nem elégednek meg a látvány élvezésével. Am ezt Dániel is elregéli. Házi olvasmány gyanánt mindenkinek feladom. Értve?! Holnap memoriter-próba!”, fejezte be a különös leckét Szűts tanár és lehajolt Némedi lelkész legkisebbik fiához, hogy *farkasszemet* nézzen vele; a dermedt csendben persze ott lebegett a ki nem mondott bakancsos modorú mondat is: „B...m a spion lelketeket, hát leselkedni jártok ti énutánam?!” Szűts tanár ezzel a közjátékkal furcsán, de mégis a lovagiasság szabályainak megfelelően lezártnak tekintette a dolgot, s mivel tartozásainak törlesztésére köztudomásúan kényes volt, mindannyian jólesően megkönnyebbülünk.

Szűts tanárnak nem ez volt az első affaire-ja fürdési mániája miatt: telente, zérus alatt tíz fokkal kiballagott a biztrai feredőház mellé, kényelmesen léket vágott a folyón és megmártózott. Szűts tanárnak, jöttment idegen, kihelyezett tanár, aki azt állít magáról, amit akar, a városkában előbb senki sem hitte szavát, sőt Richter tanár, aki már megérkezésekor igyekezett rosszallását parádésan kifejezni, amiért ilyen hanyag öltözetű és különleges habitusú ember került a nagyhírű tantestületbe, oda ment hozzá és leplezetlen fennsőbbiséggel megkérdezte tőle; „Hogyhogy? Hisz a Bisztrán tíz centiméter vastag

jégkéreg van!” Szűts tanár felnézett jegyzeteiből és azt felelte: „Hát úgy, hogy minden nap léket vágatok és úgy ugrok bele.” – „Ez nem vicc!” – vágott vissza Richter tanár, aki a különcködések megátalkodott ellensége volt. „Ha nem vicc, hát tessék megpróbálni” – folytatta Szűts tanár nyugodtan. – „Holnap reggel hét órára egy másik léket is vágatok a collega úr számára.” „Ott leszek”, felelte kényszeredetten Richter tanár, persze másnap nem ment le a folyóhoz, ahol Szűts tanár hasztalan várakozott, majd elunva magát, iziben megfürdött. Délelőtt a tanári szobában odaállított Richterhez és ennyit mondott neki: „Ön egy gyáva ember!” – mire Richter tanár, sportsman, a városka úrilovasa, medve-vadász és ebfuttató, járatos lévén a vívás tudományában, provokálta a deák nyelv tudósát és első vérig párbajra hívta ki. Szűts tanár, bölénytermetű, hatalmas karú filosofter, de csodák csodájára nem tehetségtelen vívó, rögtön az első összecsapásban szép sebet ejtett Richter tanár fején, ezzel a duellum stylszerűen megválasztott színhelyén, a Bisztra-mente egyik olvadó tisztásán, a nyájas pocsettába küldte

Némedi lelkész csak *harmadnap* szerez tudomást az éjszaka sötétjében történekről; legkisebb fiát egyne-

hány vastag pofát kíséretében töredelmes vallomásra kényszeríti. Némedi lelkész ugyan magányos különbségei miatt sose kedvelte Szűts tanárt, sőt azért se, amiért a philofter elhanyagolta egyházi kötelezettségeit, s aztán a számára túl szabados életelvei miatt sem volt megbékülve a nagytudású tanárral, s bár idehelyezésekor elmélyült disputát folytatott vele az észtehetségek józan alkalmazásának lehetőségeiről, de kelletlenül azt állapította meg, hogy Szűts tanár a következetlenségnek legközönségesebb formájában, vagyis örökös ellentmondási viszketegségben szenved. Ám bármennyire helytelenítette, sőt elítélte Szűts tanár kirívó magatartását, mégis volt benne annyi courage, hogy a külön tudóssal esett gyermeki csínytevést csontos, szőrös kezével torolja meg. E „megoldástól” pedagogice, sosem zárkózott el; legkisebbik fiát, ha akár az udvari diófa árnyas lombjai közé menekült is kínjában, határozott szóval leparancsolta; a poros udvaron játszódo gyerekeket hazazavarta, de olykor még előttünk, *in situ* teremtette nyakon.

Előbb talán a fölényes mindentudás rendíthetetlen biztonsága miatt éreztem menetrendszerű tétovaságot, amint beléptem a faragott ajtajú, L-alakú házba és elballagtam a különleges sziklakert mellett, amelyet a lelkészné gondozott, senkitől se túrvén, hogy az ágyások megkomponálásának rendjébe beleszóljon; a verandára lépve aztán csak fokozódott elfogultságom, ha láttam,

amint Némedi lelkész a koradélutáni órákban a fonott székben, könyvei, dictionárjai, archiválandó levelei mellett dolgozik, vagy vendégei közt összevont szemöldökkel disputál. A házban, setét sírkert, akkora volt a csönd, hogy csak a fali ingaóra ütéseit lehetett hallani és számolni az elkongatott időt. Némedi lelkész finom szabású mellényben ült, jegyzetelt, veresre írta a szemét, oratióit mustrálgatta, néha felpattant, mint minden lelkes ember, kinek forr a nem-takony vér az ereiben és idvezletként is fulminans szavakat röpített a világnak; a praedicatorok ódivatú típusához tartozott, kiknek az isteni tiszteleten kívül is harciasan csudálatra méltó érvekkel kell szolgálniuk bárminő theológiai és világi kérdésben. S minthogy ideális calculus nélkül kezdeni semmit nem lehet, Némedi lelkész, néha, már elmeérettisége teljessége idején, határtalan büszkeséggel gondolt atyjára, ki egyszerű asztalosmester volt és kis földet is művelt az Ökörjárás-dűlőben; ki érlelő oskolák helyett a gyalupad mellett pallérozta magát s egyáltalán nem oly kultúrájú ember volt mint egy fiáker; ki Némedi lelkész meglepetésére is igen mély dolog- és emberismeretet szerzett magának, mert hogy efféle kilombikált leckét hagyott korán vénülő gyermekére: „Gazdálkodj, fiam, egészséggeddel, időddel, eszeddel, nyelveddel, azaz szavaiddal, és a pénzzel; nem egy könnyen lészesz szegény, ha a gazdálkodás ezen öt nemeiben fogod magadat gyakorolni.” A jó fiú, engedelmes gyermek, hogy bocskor-

ra ne szorítottassék, sose ült tétován az ülepén, napi tíz órát tanult, idegen nyelvekkel birkózott, beteg is az ágyban dolgozott, ha csak azért is, hogy elverje gondjait; számtalan szenvedelmet látott mint sem hogy elérje a nagyvilágnak egynehány címereit és pántlikáit.

Tanulmányútjain, elébb Heidelbergában, majd Göttingában, végül Amstellodamiumban sose volt pénze, mit csak szükségből szeret az ember, szolgája, kit csak kényszerből tart a vagyonos; ütött-kopott ládáját hol megtöltötte bibliothekájával, olvasandó elaborátumokkal, passusokkal, határon átcsempészendő manifestumokkal, hol meg éppen kicsomagolt, szóval, mint ember, mint hazafi, mint barát és mint tanítvány mindig útra készen állott, hogy véletlenül se érje készületlenül a hír, hogy most aztán lódulás, indulni kell. Utolsó stációként hosszabb időt töltött Luk de Vették házában, a szabad patrióták tengerparti városában, a szép scénákat teremteni nagyon tudó Amstellodamiumban, ahol is a család legnagyobb gyermekének praeceptorjaként járt be az universitasra, hogy a nagy Van den Maas tanárt hallgassa. Néha, ahogy teendői engedték, kísétált a tengerpartra, keresztül a zsidó kereskedővároson, a híres gyémántnegyeden, és szóttalanul bámulta a koszos vizet s azt, hogy a rettenetes méretű hajók gyomrában gargantuai étvággal miképp tűnnek el a rakományok; – volt az egészben valami setéten vonzó erő, különös izgatottság, amint az egyébként staticus kép váratlanul nyüzsgővé,

élővé vált; volt valami lenyűgöző a tengerparti csendéletben, ami Némedi mestert megdöbbsentette. Boldog dicsérete a szépmesterségeknek; szabad, vidám, zsivajozó, gondtalanul izzadó hajósok, kufárok, pecérek, la-cikonyhások sat., sat.; akár keleti fabulában vagy görög eposban. Némedi lelkész, falusi embernek különösen elementaris a tenger méltóságának szabad mustrálgatása, sose gondolta, bár eléggé ösmerte a haszontalan poesist, hogy efféle látványban lesz része. Ült a homokos parton, a vizes homokon, messzire a kikötő zajától és a szakadatlan nyüzsgéstől s azon meditált, mit kell elraktározni mindebből, mester az ideák hántásában, bajnok az olvasó csiklandozásában, ha feljegyezi aznapi élményeit. Csak akkor ment ki, ha tiszta, különlegesen szép idő volt és ferdén sütöttek a nap sugarai.

Elmúlt a gyerekkor, gondolta a szobai ablakból kinézve; széles, kikötőbe vezető utat látott, frissen mázolt házakkal, melyek renaissance tirádáikkal különleges iparkodásra vallottak; – igen, végérvényesen oda az az idő, midőn elviselhetni a szertelenül formátlan gyermeki csapongásokat. Zsengice leányka, Anneque volt az, aki ujjával hátba taszította és hívta; együtt vacsoráztak tanítójukkal, kiről a leánykák csak azt tudták, hogy valami anarchicus pusztai lovasnép fia, *különös* nyelven perorál, barna a bőre, erős és dús a bajusza, s ahogy meglesték, csúf, fekete cerkóf majom, a melle, a háta, sőt a hasa is, bozontosan, vadul szőrös. Elmebeli szer-

zeményeit és latin tudását tisztelték, s noha de Vett úr sose is volt e nyelv bőségének élvezője (megelégedett a flamanddal és a franczúzzal), ám zenebeli pallérozottságából és előadói érzékenységből adódó finomsággal leszögezte: sosem árt, ha egy kereskedő nép e szakállas korú nyelven is szép tónusban beszél. Némedi úr csöppet sem csudálkozott mindezen, tudta, mennyire kényelmesen esik botorkázás nélkül járni a csinált úton, s azt is tudta, hogy e látszólag felszínes kalmárszellelmű gondolkodás miféle mélységeket is rejthet. „De hát minek ülök én itt?” tette fel gyakran a kérdést, ha a túláradóan kedves gyermekek magára hagyták, mi haszna abból a közjónak, ha végtelenül hosszú és időtlen hónapokig e tengerparti házban rostokol?! „Szervilis tanítvány vagy holdkóros álmodozó volnék? Vagy lelkes patrióta – külföldön? Ennyi volna a tehetségem a mostani időkhöz?” Némedi mester, tökéletes porszem a vándor-praedicatorok népes seregében, epedve leste a póstát, gyalogfutárt, hírhozót; azon kapta magát, hogy esténként, elunva az olvasást, útipoggyászát rendezgeti. Ám a civilizáció eredményeit mohón faldosta, az egyéni szabadság utáni törekvés lenyűgözte, végtére is ezt a közjót szerette volna nyughatatlan melegséggel odahaza megvalósítani. Ezt és nem mást. Zeno és Epicur követőjének itt kezdte el magát vallani, utánozva persze sok más kor- és pályatársát, de elsősorban, lángsugarait lódózó Phoebosz Apolló, a nagy Van den Maas tanárt;

– ez az oskola sem más, mint az egyén nevében protestatio az államnak minden elnyomó mindenhatósága ellen. Persze, a kérdés történelmi vizsgálatokor Némedi mester is bölcs elmével látta, hogy az egyenlőségi eszmének elterjedését már Róma készítette elő a maga különös módján; részint azért, hogy világszerte aspirációit megvalósítva az egyes nemzetek közti választalat ledöntötte s így elébb a szolgaságnak, később a távoli népeknek is a jus civitatis megadva a jognak egyenlőségét adta meg; – második részben, midőn a régi patriciusok és plebejusok ivadékait a libertinusokkal, sőt, a szolgákkal is egy színvonalra helyezte, úgy, hogy nem hagyott más különbséget, mint a vagyonát, mely, a despota önkényéből kifolyólag, aristocrátiát nem alapíthat. Némedi mester lázítóan szónokló professortól persze arról is jó időben értesült, hogy az időfolyam (*Strom der Zeiten*) alatt, melyek a történelm érzékesítésére készítetnek, külön-külön megközelítések születnek a szőnyegen heverő kérdéssről, ezért külföldi tanulmányai során Némedi lelkész e történelmi vizsgálatot csak indulási punctumnak fogta fel.

Útjának másik meghatározó élménye (nem szólva most a teológiai ösmeretek és szövegmagyarázatok elmélyítéséről) az emberi méltóságról való meditáció volt. Épp a de Vett-házban töltött napok, a Van den Maasféle seminar s a békésen fejlődő kisállam belső életének látványa erősítette meg Némedi lelkész, hogy mindez

csak kis államokban fejlődhet és alakulhat ki maradéktalanul (vagy: akárhogy is, tette hozzá maga a mester mutatóját lendületesen felemelve), mert az egyesnek a tevékenysége csak itt gyakorolhat befolyást az egésznek jólétére. A merev tételt Van den Maas tanár akképp igazolta, hogy a civilizáció Görögország apró államainak többet köszönhet, mint azoknak az óriás birodalmaknak, melyek megelőzték és követték. A felismerésből származó következtetések lázas gondolkodóvá tették a szolgáltni vágyó lelkész; elismerte, jól gondolja lelkes professora midőn azt állítja, a szabadságnak, hogy az fenntartassék, különös intézményekre van szüksége, míg a szolgaság gyomként magától támad és terjed, de elmés commentárjait, számára kissé zavaróan már egy suverenitást nyert natió történetbölcselejeként tette meg. Inkább ragaszkodott kimásolt téziséhez: „Az a közmondás, hogy az ember szabadságra születik, szép, de nem igazolja a történelem, mely inkább azt mutatja, hogy az ember szolgaságra születik, s csak míveltség által emelkedik a szabadsághoz.”

Tézisek, tézisek, gondolta nem egyszer a szerényen, de ízléssel megrakott asztalnál a sóltan levest kanalizva s a pufók házigazda arcát kémlelve a lelkész; „miért vagyok képtelen felállni és itthagyni ezt az egész csinos társaságot?” Hetek, hónapok teltek el anélkül, hogy felhagyott volna kimerítő sétáival az apályos tengerparton, s csak győzte, győzködte magát, lesz annyi ereje,

hogy még itt, Amstellodamiumban összegezze útjának tapasztalatait s egyben hazaiságát a külföldiséggel szerencsésen összepárosítsa.

Magos, komoly, hazudni büszke, deákul trécselő szőrös férfiú, néha egészen elszakadt környezetétől; egyszer, midőn már vagy ötödször olvasta a kortársi passust, elmerengett kies padlásszobájában. „Hegyes vidékeken – így a hazai collega – minden völgynek különös jelleme van, minden tetőről új kilátás nyílik; egy félóráig járunk, s már új világban találjuk magunkat. Nálunk Debreczentől Szegedig s tovább, egész Alföldünk egyforma. Az egyik mező, tanya, kert – olyan mint a másik. Ha tornyot látunk, azt hisszük, saját falunkhoz közelítünk, s mindenütt otthon érezzük magunkat; nem is csoda tehát, ha a magyar ember nem ragaszkodik úgy saját faluja tornyához, mint más országok lakója, hanem egész hazáját szereti. Ha van hely, ahol a hazának nagy eszméje a legegyszerűbb emberben is feltámadhat, ez határtalan rónaságunk.”

Szégyellte, nem szégyellte, dagályos, szinte giccszerű érzéssel bámult ki a tágas, fehérre festett emeleti ablakon s félszemmel látta a házak fölött elnyúló tenger hol fehér, hol setét sávját; észlelte a fodrozódó hullámokat, hallotta a kikötő felőli zsidongást, de nem volt igazán jelen. Rövid napok múlva összepakolta ládáját (nem elfeledkezve egy-két becsempészendő röpiratról, manifestumról, tiltott könyvről), elintézte passusait, il-

lendően elbúcsúzott a háziaktól (nagyon is kézenfekvő, hogy soha többé nem látják egymást) és hazaindult.

De volt Némedi lelkésznek egy másik élménye is, melyről apámon, Gyulay Domokos – *de genere Kaplonyon* – kívül soha, senkinek sem beszélt. Padlásszobájában, utolsó amstellodamiumi szállásán gyakran hátradúlt a támlásszéken, hogy a lent fuvolán gyakorló házigazda játékát hallgassa; – szelíd, békés neszezés, finom, elegáns futamok, színes, józan variációk, – ugyan a zene universalis szépségeire gondolt, noha alig volt járatos a zeneirodalomban, legfeljebb Béza Tódor zsoltárainak fújásában mutatott átlagon felüli képességet, de a csendes és nyugodt délutáni muzsikálás valami furcsa véglegességet ébresztett fel benne; a formai változatosság s a témának pontos és helyesen articulált felvezetése megszédítette. Ült székéhez szegezve és elfelejtette még a kötelező studiumot is. Fehér habú tengeren utazott, csónakját égetően érték a nap beeső sugarai. Jókedvű, tüzes bogarak mászkáltak a ladik repedéseiben. A zene tovább folyt; annak ellenére, hogy a gyorsítások és ritmus-játékok némi staccato-hatást kölcsönöztek; – a víz egyenletesen csapkodta, nyelvelte a ringatózó tengeri járgányt. Nem számított, kiköt-e valahol, célba ér-e egyáltalán, a világegyetem egyetlen biztos pontján volt, ott, ahol lennie kellett. Elfeledkezett küldetéséről, leckéiről, teoriáiról; hiába rázta zavartan a fejét, hiába zökkent vissza eredeti hangulatába, mégis, aethert hasító repü-

lés, ez volt a maradandóság élménye. Idegennek érezte magát a házban alighogy elhalt a fuvolaszó; leballagott a falépcsőn, hogy alaposan szemügyre vegye a kövérékés házigazdát és kifejezze az élmény hatása fölötti örömét. De Vett úr bohókás, megelégedett ember volt, törvénytisztelő, takarékos, három gyerek szelíd apja, s csak egy parányit lunaticus. Akkor nehezen indult a discursus, mert a lelkészben az elementaris muzsika hatására váratlanul egy léhás művész extaticus, stereotyp képe jelent meg, annak szertelen és kiszámíthatatlan modorával; – a háziúr jámboran simogatta leánykája szőke fejét, és felesége, a nézőt fellengző érzetekben ringató németalföldi zsánerkép, öntudatosan állt a hangszerét elpakoló férje mellett. A lelkész legszívesebben visszafordult volna, de mégis a kottatartóhoz ment és bemutatkozott. Mindez egy nappal szállásának elfoglalása utánra esett. (Érkezésekor csak Kristel, az asszony volt odahaza, aki rossz németességgel közölte, hogy „Luk adni koncert a conservetórium Antwerpen, holnap érkezni meg” és felvezeti a padlásszobába, melyben csak egy oroszláncörmös lábú íróasztal, egy magas támlájú szék, valamint egy széles családi ágy volt. „Leckét holnap kezdeni” folytatta az asszony az ajtóból és magára hagyta a fáradt lelkészt.) E bemutatkozásból rendszeres esti csevegés lett, akkor is, ha a háziúr nem volt a városban (zenei életet élt, és ha csak tehetett, elutazott, hogy koncertet adjon valamely előkelőbb társaságnak, kik az-

tán úgy kaptak utána, mint gyerek a légy után; magát Némedi mestert is meghívta a Rubens-huisba, ahol egy Bach-versenyt adott elő), időnként spanyol veresbor került az asztalra vagy csemegeként kagylót főztek hagyománytárral, de a két férfinak, kivált ha Némedi arról beszélt, valójában miképp is kell szeretni a görögöket és rómaiakat, hamarosan nem akadt beszélőnivalója. De Vett úr korán nyugovóra tért, de szabados életvitel, művészi allűr, szellemi emantipáció, megengedte, hogy asszonya egynehány fertályórát a társalgószobában töltsön a setétképpü praeceptorral.

A lelkész, szájtáti, udvarias vendég, megtehetette volna, hogy azonnal takarodót fúj és felmászik toronyszobájába, ám szűrni kell a bivalyt, hogy induljon, midőn a pocsolyában fetreng, rögtön az első alkalommal elmulasztotta és túrta, hogy az asszony a maga kissé nyers modorában, nyelvileg pontatlanul leckéztesse, csúrje-csavarja a szót, egyszerű szépségével és apró, de érett asszonyi raffinériaival mégiscsak hatása alá vonja és lelkének, ó, nagy lelkének felszerkenését segítse. Ágyába bújva Némedi úr azon kapta magát, hogy, noha tisztában volt vele, mint szól a Szentírás a gyönyörűség-űzőkről, bujálkodókról és egyéb parázna lelkekről, kik ím, megszegik az Úrnak parancsolatait, tudta azt is, miként ír a házastársi hűségről és ez ellen vétkezőkről, ösmerte a rettenetes szavakat az elkárhozott lelkekről és az egyéb kiokádni valókról, tudta mit tanít Kálvin a keresztyén

szabadságról, mégis kendőzetlen gondolatai támadtak az általa alig ösmert szerelemről, hogy zavartan nyugtatgatta hevülő testét és igyekezett elhessegetni az imbolygó gyertyaláng fényéből is jól kivethető Kristel piros képét. Ugyanakkor éberem hallgatódzott, hátha, mégis reccsen egy-egy lépcsőfok és a könnyű léptek az ajtajáig vezetnek. Gyermeki zavara nőttön-nőtt, s már azon az égbekiáltó rútságon is megcsípte magát, hogy izgatottan lesi-várja-kívánja a háziúr minél gyakoribb concert-meghívását s ha a gyermekekkel tartott latán-lecke közben felcsendült a fuvola édes-bús hangja, harci paripa bevetés előtt, lábaival izgatottan a padlót kaparta. Egy estén, leszámolva azzal a tézissel, hogy a tehetség az akaratot zsibbasztja, előhúzta a megfelelő dictionariumot és nyelvi genie-jét igazolandó, rövid, de határozott hangú levélben vallotta meg az asszonynak, miként is aludt oly édesen Endymion a szerelemnek berkeiben, egyben szíve keserűségével és aggodalmával kérte Diánáját, segítsen, hogy a házban töltendő egy-két napját a lehető legteljesebb békében és nyugalomban költse. Az asszony (Diána: „lángorcádnak biztató mosolygása megnyihíti kemény és vad sorsomat...”) mély ösztönösséggel rég érezte, mi dúlhat a lelkész feneketlenül nagy lelkében, s azt is ugyanilyen határozottan sejtette, hogy e misteriosus epistola, rövidnadrágos lurkók visítózása az elérhetetlen cukrászsütemény előtt, egy bosszantóan tapasztalatlan és határozatlan férfiember kétségbeesett

téblábolása. (Amit te állítasz barátom, hová viszen az?) Úgy döntött, ohne weiteres tovább csacsog a társalgószobában és úgy tesz, mintha semmilyen levelet, barátságos kérést, homályos tónú felszólítást nem kapott volna; nyájas és kedves, sértődékeny és felfuvalkodott, szerény, mintha ott se volna és feketeképű vendégünk az ajtófélfával társalog; ugyan kit is érdekel már (megint) a havas pusztán esett farkaskaland, barbár és nevetséges medvétáncoltatás, ebfuttatás, kakasviadal, görénynyúzás, birkanyírás? Várjunk csak, mutatta otthoniasságának tudatában Kristelt a gesztus, s noha nem volt fényes bölcselő, csak titokban virágszirmokat rajzolgató háziasszony, ki előbb tanulmányozza a japánkert virágait, hogy a róluk készült metszetek mintájára könnyed ecsetkezelésű vízfestményeket készítsen; várjunk. Az utolsó napokban Némedi mester ritkán szólt, pihentette pennáját, csupán egy findzsa levessel égette nyelvét s azon igyekezett, hogy a teljes súlytalanság és jelentéktelenség áldott semmijébe hulljon, ám a gyermekek rögvest észrevették praeceptoruk szótlanságát; – Anneque, ki foggal-körömmel ragaszkodott hozzá, meg is mondta: „Látunk bácsi, jól látunk!”. A rejtélyes mondat meglepte a mestert, de sokkal inkább megdöbbsent, hogy még aznap, classica literatúra, a szokásos pensum elvégzése után, ágyában hanykolódva halk lépteiket hallott a nyikorgó lépcső felől, majd Christel jelent meg az ajtóban, rövid, térdig érő hálóingben. Némedi úr észrevétlen akart maradni.

Amire mégis emlékeznie kellett, arról apámnak, Gyulay Domokos – *de genere Kaplony*nak – szégyenkezve és szemlesütve beszélt: ideje sem volt végiggondolni, hogy most akkor gyáva, áruló, hitszegő, körmönfontan aljas, condra, semmi ember. Reggel fogta az elkészített ládáját, illendően elköszönt, megsimogatta a szőke gyermekek patyolatfejét, megígérte, mihelyst hazaér, részletesen beszámol útjáról, amit igyekezett is megtartani, de vagy ötszöri kísérlet után is eltépte a megfogalmazott sorokat és soha nem adott életjelt magáról.

Némedi lelkész legkisebbik fia a Szűts tanáron vett bosszúállás (és a jól elhelyezett atyai pofonok) *után*, visszanyerve régi formáját, kint, a Möurul aljában bóklászva a kárpáti sarkantyúvirág (*Delphinium oxysepalum*) tulajdonságairól faggat, s megjegyzi, nemcsak fontos a nálunk fellelhető virágok neveit és jellegzetességeit, valamint botanikai besorolásukat ismerni, hanem egyszerűen hazafiúi kötelesség is.

„Itt van például ez a pettyes tárnics”, mutatott a vasikos gyöktörzsű, sziklák közti üdezöld fűcsomók mellett meghúzódó szeplős virágra, „a vad növények és élőhelyük védelme egy natio kulturáltságának kifejezője”, szajkózza az otthon éppen most tanult leckét. Szelíd erőszak tükröződött a szemében, mint olyankor, ha a madarak szokásairól, tulajdonságairól folyt köztünk a szó és kénytelen voltam elfogadni, bár magamban til-

takoztam az örökös leckéztetés ellen, hogy Némedi lelkes mégiscsak a lehető legrationalisabban neveli gyermekeit és tőlük csak tanulni lehet. Vártam, hogy végre a feredőházakhoz érjünk s reméltem, hogy Némedi lelkes legkisebb fia ott *tőlem* fog tanulni, s beláthatja azt is, nem korlátlan úrfi a kisvárosi társaságban, mert ahol erőt, ügyességet kell fitogtatni, nincs egyedül. Suhantak a fák, botladozva vágattunk le a Bisztra partjára; – három szép feredőház állt, s ott egy kisebb medencét is hasítottak a hirtelen megszelídült folyóból. Itt én voltam az úr. Az ártérre néző házakban otthonosan jártam-keltem (apám, Gyulay Domokos itt is kísérletezett, pontosabban, terhelésméréseket végzett egy leendő híd statikai alapozásához), s noha a Monori néni vezette feredőházak koszosak, nyirkosak és szűkek voltak, gyakran erköszáltunk és leskelődtünk. Leskelődtünk, mert forrásvíze, melyet a törökök fedeztek fel s azóta néhány épületet húztak a völgybe, erőszakkal bevájva a mészkőhegy oldalába, vasas hévíz volt, elsősorban köszvény, csúz, aranyér, alhasi pozsga, bujasenyv, csontbántalmak, izzadmányok ellen, de kiváltképpen különböző női bajoknál találták hasznosnak. Így aztán délutánokat töltöttünk az egyszemélyes feredőszobák párás ablakain való bekandikálással, s ha valamelyikőnknek sikerült valamit felfedeznie, halk füttyjellel szólította a másikat. Monori néni sosem szólt arról, miben sántikálunk, sőt, magától jelentette, mikor érkezik egy-egy

hydropatha hölgytársaság, kiknek tisztaszobát, rendes ellátást, új kádat kellett adni. De ez a törpe, összeaszott boszorkány másban is segített. Fronius öregapámtól elcsent Drilling-puskával szívesen csatangoltunk a Mörul-havas aljában, apróbb madarakra vadászva. Lövöldözéseinkről a feredőasszony tudomást szerzett, s titoktartása fejében meg kellett hallgatnunk rettenetes javaslatát a célbalövés egyetlen hasznos módjáról. Alig hittünk a fülünknek, jól sejtettük, hogy minden titkot ismer, egy vajákosasszony szól belőle. „Engedjed”, kántálta zsolozsmázó hangon, médiumai feje fölött a semmibe révedve szövetségesünk és jóakarónk, a prücskös képű, bajuszos asszony, „hogy egy tiszta kis szüzecke egy fonalat fonjon. Olyan, amék életében még sose font fonalat. Szúrjad be ezt a fonalat egy új, még nem hajlított tűbe és húzzad keresztül egy béka fején, a szemeken keresztül, amelyet vízből fogtál és engedjed ismét élve a vízbe ugrani. Aztán a fonalat helyezzed el templomban az oltáron, az asztalterítő alatt, hagyj misét mondani fölötte és ha a pap misét tart, úgy mondd, hogy az HAMIS, akkor a fonalat feszítsd ki a csó előtt, ahol azt golyóval töltik és lőjj vele. Probatum est.” Persze soha nem mertük próbálni, sőt annyira megrémültünk az öregasszony váratlan javaslatától, hogy azután még pár évig, amíg a vajákosasszony meg nem halt, a feredőházat is elkerültük. Akár Szűts tanár, aki csak természetes folyóvizekben volt hajlandó edzett testét megmártani;

nem hitte, hogy a melegvizes cura használhat az arany-
érének. Ő szigorúan tudományos alapon állt, nem fo-
gadta el az egyre szaporodó balneologiai társaságok
reklámfogásokkal tarkított szövegmagyarázatait, in-
kább ült lakásában vagy jeges fürdőket vett, fizikumát
erősítendő. A rajta esett méltánytalan gyermeki bosszú
harmadnapján, este, a Kis Tükör skandáló olvasása köz-
ben érkezett haza apám, Gyulay Domokos – *de genere
Kaplony* – egyenesen Némedi lelkesztől, akivel meg-
vitatták a kiszabandó fenyegetés mértékét; – csend volt a
házban, anyám Fronius öreganyámmal és a szolgálóval
a vacsorát készítette, Fronius Karl jogi doctor és consi-
liarius regius szobájában valamilyen jelentést körmölt;

apám, belépve a szobába, szidalmát azzal kezdte, hogy
csalódott, mert az ilyen sunyi, orv és alattomos „meg-
oldást” simán a lehető legaljasabb cselekedetnek tartja
– pofont ugyan nem kent le, de két hétig eltiltott a fere-
dőház környékére való mászkálástól, egyben a Mörl
szikláin való életveszélyes csavargásoktól. Ez volt életé-
nek maximális atyai szigora, igaz, hogy a közelgő nyár,
a családi élet capitalis felfordulása, s az életünkben be-
állt változás miatt büntetésre többé soha nem nyílt
lehetősége –

PETI ZSOMBOR

Mit

keresem a mondatot mit írjak
falhoz dobált fakó szavak
keresem a módot hogy vegyek
egy kis levegőt mivel éljek
keresem a mozdulatot mivel
aszfaltra rajzolom kívül
kolosszusra az ég emel
ha kell
ha szükségszerű
szállingózó bornedű
édes nélkül nincs keserű
ha egy csokoládé folyik
az égről az nagyon ízlik
fagylalt meg nagy tábla
ne küldd nem kell róla számla
csak emeld ujjaddal éhes számba

PÉTI ZSOMBOR

Mogadishu, 1993*Randy Shughart és Gary Gordon emlékére*

Tűzt s golyót köptek a fegyverek
hogy a sólyomhoz utat törjenek.
Erény lelt bizonyosságot a halálban
az év októberének véres hajnalában.
Se testvére se rokona nem volt
kiért a katona hősi halált holt.

A harmadik világ kopár peremén
tizenhét éve múlt ősznek reggelén.
Hol halni járt a lélek csupán
a polgárháborúnak dögszaga okán.
Két férfi vállalkozott a feladatra
hogy a mentést hősiezen biztosítsa.

De a konvoj katlanba futott védtelen
s a két férfi egyedül maradt hirtelen.
Száz és száz milicista fegyverének
dühében védték a lezuhant helikoptert.
Míg a lélegzet kitart, míg van lőszer
míg a tüdő levegőt szív, s a pulzus ver.

Kattant a fegyver és dobbant a szív
hiába, nincs töltény, a halál hív.
Az utolsó lélegzet sikoltva üvölt
s a fej mellett golyózápor süvölt.
Majd a földre hulltak a kezek némán
Mogadishunak forró, vérszagú homokján.

SZERZŐINK:

Előadó: Ambrus Lajos

Hallgatók: Bácsi István, Hamana Zsolt, Kósa Sándor, Varga Kriszta

Vendég: Peti Zsombor
